

פרק ראשון

ראשי השנים להלכות שונות

משנה א

אַרְבָּעָה תַּאֲרִיכִים בִּשְׁנַת רִאשֵׁי שָׁנִים הֵם - כֹּל

אחד מהם ראש השנה לעניינים המפורטים להלן:

(1) **בְּאַחַד בְּנִסָּן רִאשׁ הַשָּׁנָה לְמַלְכִים** - למניין

שנות המלכות של מלך ישראל, שאם מלך באחד

מחדשי השנה, משהגיע אחד בניסן מתחילים למנות

לו שנה שנייה¹ **וְלְרִגְלִים** - אחד בניסן הוא ראש

ר' עובדיה מברטנורא
א א ארבעה ראשי שנים
 הן. למלכים. מלכי ישראל
 מונין להם מניסן. שאם מלך
 מלך בשבט או באדר, משהגיע
 ניסן כלתה לו שנה ומתחילין
 למנות לו שנה שניה. ומקרא
 נפקא לן דמניסן מנינן להו
 דכתיב (מלכים א' ו') ויהי
 בשמונים שנה וארבע מאות
 שנה לצאת בני ישראל מארץ
 מצרים בשנה הרביעית בחדש
 זיו הוא החודש השני למלוך
 שלמה על ישראל, מקיש

מלכות שלמה ליציאת מצרים, מה יציאת מצרים מניסן מנינן לה, אף למלכות שלמה מניסן מנינן
 לה. ולמלכי אומות העולם מונין מתשרי, והיינו דתנן לקמן בסמוך באחד בתשרי ראש השנה
 לשנים, כלומר לשנים של מלכי אומות העולם. ונפקא מינה, לפי שרגילין למנות זמן שטרות לשנות
 המלך משנה שעמד בה, משום שלום מלכות. ואם עמד מלך באדר וכתב לו הסופר בניסן שלאחר
 שלשה עשר חדש, ניסן של שנה שניה, כיון דניסן ראש השנה למלכים, הוה ליה שטר מוקדם
 ופסול, משום דהאי ניסן של שנה שלישית הוא, ושטרי חוב המוקדמים פסולים, לפי שנמצא טורף
 לקוחות, שלקחו השדה מן הלוה בין זמנו של שטר לזמן ההלוואה, שלא כדין, שהרי קדמה מכירה
 להלוואה, לפיכך קנסוהו לאבד גם מזמן ההלוואה ואילך ולא גבי ממשעבדי: ולרגלים. הכי קאמר,
 רגל שבו שהוא פסח, ראש השנה לרגלים לענין הנודר, שאם עברו עליו שלשה רגלים משנדר
 ולא קיים נדרו עובר על כל תאחר. ורבי שמעון אומר שאינו עובר על כל תאחר עד שיעברו עליו
 שלש רגלים כסדרן, וחג המצות תחלה, כמו שהן סדורים במקרא (דברים ט"ז). בחג המצות ובחג
 השבועות ובחג הסוכות. ופסק הלכה, משיעבור עליו רגל אחד בלבד ולא הביא נדרו עובר בעשה,

ביאורים והרחבות

1. **פירוש:** היוצא מדין זה למעשה הוא לענין **שטרות**. שכן בזמנם היו רגילים לציין את תאריך
 השטר על פי שנת שלטונו של המלך ("בשנת כך וכך למלך פלוני"), והטעם הוא משום שלום
 מלכות. וחשיבות גדולה יש לתאריך הכתוב בשטר, שמאותו יום ואילך משתעבדים נכסי
 הלווה למלוה, ואם לאחר תאריך זה מכר הלווה שדותיו לאחר ואין לו ממה לשלם חובו, יכול
 המלוה לגבות את חובו מהשדות שמכר הנקראים "נכסים משועבדים" (שמשועבדים לפירעון
 החוב של הלווה למלוה). אולם, שטר שכתב בו תאריך המוקדם לתאריך שהלווה לו, כגון שהלווה
 בשבט וכתב בשטר שהלווה בכסלו - שטר זה פסול, שהואיל והמלוה יכול לגבות את חובו על
 פי שטר זה מנכסים שמכר הלווה קודם ההלוואה, שלא כדין, קנסוהו שלא יוכל לגבות על
 פיו ואפילו מנכסים שמכר הלווה לאחר ההלוואה.

ומכאן נלמד, שאם הומלך מלך באדר, ובניסן שלאחר י"ג חדש נרשם בשטר "שנה שניה למלך
 פלוני", הרי זה שטר מוקדם ופסול לגבות בו, שהרי ניסן זה הוא כבר שנה שלישית לאותו
 מלך.

עוד גרסינן (ב, ב): אמר רבי יוחנן: מנין למלכים שאין מונין להם אלא מניסן? שנאמר (מלכים
 א, ו, א): "ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים בשנה הרביעית
 בחדש זיו הוא החדש השני למלך שלמה על ישראל". מקיש מלכות שלמה ליציאת מצרים:

השנה למניין שלושת הרגלים, כלומר חג המצות שהוא בחודש ניסן, הוא הרגל הראשון בשנה, לעניין הנודר להביא קרבן, שלא יבוא לידי "בל תאחר"².

(2) **בְּאַחַד בְּאַלּוּל רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְמַעֲשֵׂר בְּהֶמָּה** - שאין מעשרין מן הנולדים קודם אחד באלול על הנולדים לאחריו, שהלכה היא שאין מעשרין משנה מעשרים מן הנולדים בשנה זו על הנולדים בחברתה, דכתיב (דברים י"ד) עֶשֶׂר תַּעֲשֶׂר, בשתי מעשרות הכתוב מדבר, אחד מעשר דגן ואחד מעשר בהמה, ואמר קרא שנה שנה, ולא משנה זו

ביאורים והרחבות

מה יציאת מצרים מניסן, אף מלכות שלמה מניסן. ויציאת מצרים גופה מנלן דמניסן מנינן, דילמא מתשרי מנינן? לא סלקא דעתך, דכתיב (במדבר לג, לח): "ויעל אהרן הכהן אל הר ההר על פי ה' וימת שם בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים, בחדש החמישי באחד לחדש", וכתוב (דברים א, ג): "ויהי בארבעים שנה, בעשתי עשר חדש, באחד לחדש דבר משה" וגו' - מדקאי באב וקרי לה שנת ארבעים וקאי בשבט וקרי לה שנת ארבעים, מכלל דראש השנה לאו תשרי הוא. פירוש: אם אהרון מת בחודש אב שהוא החודש החמישי, והתורה אומרת שזה היה בשנת הארבעים, וכן משה לפני מותו בחודש שבט, מבאר את כל התורה לפני מותו, וגם כאן נאמר שנת הארבעים, יוצא שהחשוב הוא מניסן לניסן, כי באב ובשבט נאמר שנת ארבעים, מכאן שתשרי אינו ראש השנה.

2. בגמרא (ד, א) שואלין: הרי הרגל הוא בחמישה עשר בניסן ולא באחד בו? ותרצו: אמר רב חסדא: **רגל שבו ראש השנה לרגלים**. נפקא מינה (היוצא מהלכה זו למעשה, הוא) לנודר, למיקם עליה בבל תאחר, **ורבי שמעון** היא (משנתנו כדעת רבי שמעון), דתניא: אחד הנודר ואחד המקדיש ואחד המעריך, כיון שעברו עליו שלשה רגלים, עובר בבל תאחר, רבי שמעון אומר: שלשה רגלים כסדרן וחג המצות תחילה. פירוש: נאמר בתורה (דברים כג, כב): "כי תדור נדר לה' אלהיך לא תאחר לשלמו", ולדעת רבי שמעון, כיוון שעברו על הנודר שלושה רגלים כסדרם, וחג המצות תחילה, ולא הביא נדרו - עובר ב'בל תאחר' (ולעניין זה חג המצות הוא ראש השנה לרגלים). ומשנתנו היא כדעת רבי שמעון.

בגמרא (ה, ב) למדין דעות נוספות לעניין העובר ב"בל תאחר":

ת"ק - כיוון שעברו עליו ג' רגלים, ואפילו שלא כסדרן, עובר על בל תאחר. והטעם הוא מפני שהתורה מזכירה את שלושת הרגלים בפרק אחד, וחוזרת שוב (דברים טז, טז) "בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות", מכאן שהחזרה באה ללמד על "בל תאחר", עד שיעברו עליו ג' רגלים.

רבי מאיר - כיוון שעבר עליו רגל אחד עובר בבל תאחר. הטעם הוא מפני הכתוב (שם יב, ו - ז): "ובאת שמה... והבאתם שמה", ומי שלא הביא מיד ברגל - הרי זה עובר ב"בל תאחר".

רבי אליעזר בן יעקב - כיוון שעברו עליו שני רגלים. הטעם הוא מכך שנאמר (במדבר כט, לט): "אלה תעשו לה' במועדיכם", מיעוט מועדים - שניים.

רבי אליעזר ברבי שמעון - כיוון שעבר עליו חג הסוכות עובר בבל תאחר. והטעם הוא, מפני שלא היה צריך לומר בכתוב "חג הסוכות" שבו דיבר הכתוב, למה נאמר? לומר שזה גורם.

לחברתה³. **רְבִי אֶלְעָזָר וְרַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמְרִים:**
 ראש השנה למעשר בהמה הוא **בְּאַחַד בְּתַשְׁרֵי**.⁴
 (3) **בְּאַחַד בְּתַשְׁרֵי ראש השנה לשנים** - למניין
 שנות מלכי האומות⁵, **וְלִשְׁמִטֵּין** - שנות שמיטה,

ר' עובדיה מברטנורא
 על של חברתה: ורבי אלעזר
 ורבי שמעון אומרים כאחד
 בתשרי. כיון דאתקש מעשר
 בהמה למעשר דגן, מה מעשר
 דגן ר"ה שלו תשרי, אף מעשר

בהמה ר"ה שלו תשרי. ואין הלכה כר"א ור"ש [דאמרי] בא' בתשרי. ות"ק סבר כיון דאתקש מעשר
 בהמה למעשר דגן דכתיב עשר תעשר, מה דגן סמוך לגמרו עישורו, שהרי ר"ה שלו תשרי והוא
 סמוך לגמרו שכל ימות [החמה] עומד בגורן להתיבש, אף מעשר בהמה נמי סמוך לגמרו עישורו
 דהיינו אחד באלול, שהבהמות יולדות באב שאז נגמר זמן עיבורן, דהכי ילפינן מקרא. דכתיב
 (תהלים ס"ה) לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר, אימתי לבשו כרים הצאן, כלומר שמתלבשות
 מהזכרים העולים עליהם ומתעברות, בזמן שהעמקים יעטפו בר, דהיינו באדר שהזריעה צומחת
 וניכרת יפה. ויולדות באב, דזמן עיבורה של בהמה דקה ה' חדשים. הלכך ר"ה של מעשר בהמה
 בא' באלול סמוך לגמרו: **לשנים**. לשני מלכי אומות העולם, כדפרישית לעיל: **ולשמיטין** וליובלות.

ביאורים והרחבות

3. בגמרא (ז, ב) למדין, שדין זה - "בא' באלול ראש השנה למעשר בהמה" - דעת רבי מאיר
 היא, ורבי אלעזר ורבי שמעון חולקים עליו ואומרים: בא' בתשרי. נמצא שהרישא - בא' בניסן
 ראש השנה לרגלים - דעת רבי שמעון, הסיפא - במעשר בהמה - גם דעת רבי שמעון,
 ואמצעיתא רבי מאיר, וכיצד תהא משנה אחת עם ריבוי תנאים? ותרצו: אמר רב יוסף: רבי
 היא (כל המשנה שיטת רבי היא), ונסיב לה אליבא דתנאי, ברגלים סבר לה כרבי שמעון, ובמעשר
 בהמה סבר לה כרבי מאיר. ושואלין: אם כן, לא ארבעה ראשי שנים הם אלא חמישה (א בניסן,
 ט"ו בניסן, א באלול, א בתשרי וט"ו בשבט)? ותרצו: אמר רבא: (אכן לדעת רבי יש חמישה ראשי שנים,
 אלא הכל מודים שיש לפחות ארבעה), ארבעה לדברי הכל: לרבי מאיר ארבעה - דל רגלים (הוצא
 רגלים, כי ברגל א' כבר עובר בבל תאחר, והכנס א' באלול למעשר בהמה). לרבי שמעון ארבעה - דל
 מעשר בהמה. רב נחמן בר יצחק אמר: ארבעה חדשים ובהן כמה ראשי שנים (לכן בניסן יש
 שני ראשי שנים). רב אשי אמר: ארבע ראשי שנים הם שהן בארבע ראשי חדשים.

4. בגמרא (ח, א) למדין: אמר **רבי יוחנן**: ושניהם (רבי מאיר ורבי אלעזר) מקרא אחד דרשו,
 שנאמר (תהלים סה, יד): "לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר, יתרועעו אף ישירו". רבי מאיר
 סבר: אימתי לבשו כרים הצאן? בזמן שעמקים יעטפו בר, ואימתי עמקים יעטפו בר? באדר.
 מתעברות באדר ויולדות באב - ראש השנה שלהן אלול. רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים:
 אימתי לבשו כרים הצאן? בזמן שיתרועעו אף ישירו, אימתי שבלים אומרות שירה (שאי
 מתמלאות בתבואה ומשיקות זו עם זו, ומשמיעות כעין שירה)? בניסן, מתעברות בניסן ויולדות
 באלול, ראש השנה שלהן תשרי. **ורבא** סובר, שנחלקו בפסוק זה (דברים יד, כב-כג): "עשר
 תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה ואכלת לפני ה'... ובכורות בקרך וצאנך...",
 בשני מעשרות הכתוב מדבר, אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן. רבי מאיר סבר: מקיש
 מעשר בהמה למעשר דגן, מה מעשר דגן סמוך לגמרו (של היבול, לאחר יבושו בשדה, הוא זמן)
 עישורו (תשרי), אף מעשר בהמה סמוך לגמרו עישורו (סוף חודש אב). ורבי אלעזר ורבי שמעון
 סברי: מקיש מעשר בהמה למעשר דגן, מה מעשר דגן ראש השנה שלו תשרי, אף מעשר
 בהמה ראש השנה שלו תשרי.

5. בגמרא (שם) למדין עוד שני פירושים מהו "ראש השנה לשנים". **רבי זירא** אמר: לתקופה.
 היינו שאחד בתשרי הוא יום ראשון לחשבונות השנים וחשבונות התקופות, וכשיטת רבי
 אליעזר שאמר: בתשרי נברא העולם. **רב נחמן בר יצחק** אמר: לדין, היינו שבאחד בתשרי

שמשנכנס תשרי אסור לחרוש ולזרוע מן התורה⁶, וְלִיבְלוֹת - אף שנת היובל מתחילה באחד בתשרי⁷, לְנִטְיָעָה - לעניין חשבון שלש שנות ערלה, שבהם אסור לאכול את הפרי⁸, וְלִירְקוֹת - אין מעשרין בשתי שבתות, ושלישים יום אחר הקליטה להחשב שנה, דשלישים יום בשנה חשובים שנה, הרי מ"ה יום. כשיגיע אחד בתשרי מונין לה שנה שניה משנות הערלה, ולתשרי של שנה האחרת מונין לה שנה שלישית, ולאחר שנה שלישית כשיגיע אחד בתשרי של שנה רביעית, אם חנטו בנטיעה זו פירות, עדיין הם אסורים משום ערלה. שאע"פ שתשרי ר"ה לנטיעה, ט"ו בשבט ר"ה לאילן וזה כבר נעשה אילן, לפיכך אין שנתו מתחדשת לצאת מידי ערלה עד ט"ו בשבט, ומשם ואילך אם יחנטו בו פירות הם תורת רבעי עליהן לאכלן בירושלים, ובט"ו בשבט לשנה הבאה יצאו מידי רבעי פירות החונטים בה מכאן ואילך: ולירקות. למעשר ירק, שאין תורמין מן הירק שנלקט לפני

ביאורים והרחבות

נידון העולם עבור כל השנה כולה, דכתיב (דברים יא, יב): "מראשית השנה ועד אחרית שנה" - מראשית השנה נידון מה יהא בסופה. ממאי דתשרי הוא? דכתיב (תהלים פא, ד): "תקעו בחדש שופר, בכסה ליום חגנו" - איזהו חג שהחדש מתכסה בו? הוי אומר זה ראש השנה, וכתיב (שם פסוק ה): "כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב".

6. בגמרא (ה, ב) למדין זאת מהפסוק (ויקרא כה, ד): "ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ", ולמדו בגזירה שנה שנה מתשרי, דכתיב (דברים יא, יב): "מראשית השנה". ושואלין: מדוע לא נלמד שנה שנה מניסן, דכתיב (שמות יב, ב): "ראשון הוא לכם לחדשי השנה"? ותרצו: דנין שנה שאין עמה חודשים, מְשָׁנָה שאין עמה חודשים, ואין דנין שנה שאין עמה חודשים משנה שיש עמה חודשים ("חדשי השנה").

7. בגמרא (ה, ב) שואלין: וכי יובלות הם באחד בתשרי, והרי בעשרה בתשרי הן, דכתיב (ויקרא כה, ט-י): "ביום הכיפורים תעבירו שופר בכל ארצכם, וקדשתם את שנת החמישים שנה... יובל היא"? ותרצו: הא מני רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא היא. דתניא: "וקדשתם את שנת החמישים שנה", מה תלמוד לומר? לפי שנאמר "ביום הכפורים", יכול לא תהא מתקדשת אלא מיום הכפורים ואילך? תלמוד לומר: "וקדשתם את שנת החמישים" - מלמד שמתקדשת והולכת מתחילתה. מכאן אמר רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא: מראש השנה עד יום הכפורים, לא היו עבדים נפטרים לבתיהן, ולא משתעבדין לאדוניהם, אלא אוכלין ושותין ושמחין ועטרותיהן בראשיהן, כיון שהגיע יום הכפורים תקעו בית דין בשופר - נפטרו עבדים לבתיהן ושדות חוזרות לבעליהן.

8. פירוש: התורה אסרת לאכול או להנות מפירות האילן במשך שלש שנים מעת נטיעתו (ויקרא יט). במשך שלש שנים אלו, הפירות נקראים "ערלה" ואסורים בהנאה. המשנה מלמדת, שאין שנות הערלה של אילן נמנות לפי יום הנטיעה, אלא לפי אחד בתשרי. מכאן ששנתו הראשונה של האילן אינה צריכה להיות שנה שלימה של שנים עשר חודש, אלא כל שניטע האילן פרק זמן מסוים לפני אחד בתשרי, בהגיע אחד בתשרי, נגמרת שנתו הראשונה ומתחילה שנתו השניה.

אמנם, אף כשיגיע ראש השנה השלישי, עדיין פירותיו אסורים משום ערלה עד ט"ו בשבט באותה שנה. שאף על פי שא' בתשרי הוא ראש השנה לנטיעה (היינו לתחילת נטיעתו), וכנ"ל, אבל עכשיו לאחר שלש שנים נקרא "אילן" וראש השנה שלו בט"ו בשבט. ומנין לנו דין זה? שנאמר (ויקרא יט, כג-כה): "שְׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרָלִים... וּבְשָׁנָה הַרְבִּיעִית יִהְיֶה כָּל פְּרִי קִדְשׁ

ירקות שנלקטו לפני תשרי בירקות שנלקטו אחרי תשרי.⁹

(4) **בְּאַחַד בְּשַׁבַּת רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְאֵילָן** לעניין מעשר פירות, שבאילן הולכים אחר חנטה (התחלת התהוות הפרי), ואין מעשרים מפירות האילן שחנטו קודם אחד בשבט על אלה שחנטו לאחריו. וכן לעניין מעשר שני ומעשר עני, שהפירות שחנטו בתחילת השנה השלישית לשמיטה, קודם שבט, אף אם נקטפו לאחריו, נחשבים כפירות של השנה השנייה לשמיטה ונוהג בהם מעשר שני, והפירות שחנטו משבט ואילך, נוהג בהם מעשר עני, **כְּדַבְּרֵי בַּיִת שְׁמַאי. בֵּית הַלֵּל אוֹמְרִים:** ראש השנה לפירות האילן הוא **בְּחֻמְשָׁה עָשָׂר בּוֹ** - בשבט¹⁰:

ר' עובדיה מברטנורא
ר"ה על הירק הנלקט לאחר
ר"ה: ראש השנה לאילן. לענין
מעשר פירות, שאין מעשרין
פירות אילן שחנטו קודם שבט.
על שחנטו לאחר שבט, דבאילן
אזלינן בתר חנטה. אי נמי
נפקא מיניה לענין שנה
שלישית של שמיטה שנוהג בה
מעשר עני, שאותן פירות
שחנטו מר"ה של שנה שלישית
עד שבט דנין אותן כפירות של
שנה שניה שעברה ונוהג בהן
מעשר ראשון ומעשר שני,
ומשבט ואילך נוהג בהן מעשר
ראשון ומעשר עני:

ביאורים והרחבות

הלולים לה, וּבְשָׁנָה הַחֲמִישִׁית...". ו' החיבור שבין הפסוקים מלמדת על פעמים שהעץ הוא כבר בשנה הרביעית ועדיין אסור לאכול מפירותיו. משום ערלה, ופעמים שבחמישית ועדיין יש בפירותיו קדושת נטע רבעי.

בגמרא (ט, ב) למדין: מנין שאחד בתשרי ראש השנה לנטיעה? דכתיב (ויקרא יט, כג): "וְכִי תֵבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וְנִטְעַתֶּם כָּל עֵץ מֵאֵקֶל וְעֵרְלָתֶם עֵרְלָתוֹ אֶת פְּרִיָּהּ, שְׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֵרְלִים לֹא יֵאָכֵל". וכתוב (שם פסוק כד): "וּבְשָׁנָה הַרְבִּיעִית יִהְיֶה כָּל פְּרִיָּו קֹדֶשׁ הַלּוּלִים לָהּ". ולמדין בגזירה שווה שנה שנה מתשרי, דכתיב: "מראשית השנה". ושואלין: ונלמד שנה שנה מניסן? דכתיב: "ראשון הוא לכם לחדשי השנה"? ותרצו: דנין שנה שאין עמה חדשים משנה שאין עמה חדשים, ואין דנין שנה שאין עמה חדשים, משנה שיש עמה חדשים.

9. **פירוש:** דגן, ירקות או פירות שגדלו בארץ ישראל, חייבים להפריש מהם תרומות ומעשרות בכל שנה ושנה, חוץ מבשנת השמיטה. תחילה מפרישים תרומה גדולה, ואין לה שיעור מן התורה והיא ניתנת לכהן. לאחר מכן מפרישים מעשר ראשון, והוא עשירית מן הנשאר, וניתן ללוי (והלוי מפריש מהניתן לו עשירית ונותן לכהן, והוא הנקרא "תרומת מעשר" או "מעשר מן המעשר"). מן הנותן מפרישים שוב מעשר, והוא תלוי באיזה שנה הוא עומד, אם בשנה השלישית והשישית לשנת השמיטה - מפרישים מעשר עני. ואם הוא נמצא בשנה ראשונה, שנייה, רביעית וחמישית - מפרישים מעשר שני, ומעלה אותו לירושלים ואוכלו שם בטהרה. יש להפריש תרומה ומעשר מיבול כל שנה בנפרד, ואין להפריש מפירות שנה אחת על שנה אחרת, שנאמר (דברים יד, כב): "עֵשֶׂר תַּעֲשֶׂר אֶת כָּל תְּבוּאָת זֶרְעֶךָ הַיֵּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה". בגמרא (יב, א) למדין, שגם דגן שעישורו מדאורייתא, ראש השנה שלו הוא באחד בתשרי, ומשנתנו שנתה "ירקות" שעישורם מדרבנן, באופן שנלמד מהם קל וחומר לדגן שעישורו מדאורייתא.

10. בגמרא (יד, א) למדין שהטעם שקבעו ראש השנה לאילן בשבט הוא, שהואיל ויצאו רוב גשמי שנה, נחשב זה כסיומה של שנת הגשמים הזו, והגדל מכאן ואילך נחשב לשנה הבאה.

משנה ב

בְּאַרְבַּעַת פְּרָקִים - זְמַנִּים בְּשָׁנָה הָעוֹלָם נִדוֹן עַל
יְדֵי בּוֹרָא עוֹלָם:

בְּפֶסַח נִדוֹן הָעוֹלָם **עַל הַתְּבוּאָה** אִם תִּהְיֶה
מְבוֹרָכָה.

בְּעֶצְרַת - חַג הַשְּׁבוּעוֹת נִדוֹן הָעוֹלָם **עַל פִּירוֹת**
הָאֵילָן.

בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם - בְּנֵי הָאָדָם
עוֹבְרִין לְפָנָיו כְּבָנֵי מָרוֹן - כְּכַבְשִׁים אֱלוֹ שְׁמוֹנִים
אוֹתָם כְּדֵי לְעַשְׂרָם וְעוֹבְרִים בְּמַעֲבַר צַר¹¹, **שֶׁנֶּאֱמַר**
(תהלים לג, טו): **"הַיּוֹצֵר יְחַד לְבָם, הַמְּבִין אֶל**
כָּל מַעֲשֵׂיהֶם".

וּבְחַג - חַג הַסּוּכוֹת **נִדוֹנִין עַל הַמַּיִם** - עַל גְּשָׁמֵי
אוֹתָהּ שָׁנָה¹²:

שלוחי בית דין לעדות החודש

משנה ג

עַל שֵׁשֶׁה רֵאשֵׁי הַדָּשִׁים הֵיוּ הַשְּׁלוּחִין שֶׁל בֵּית
דִּין יּוֹצְאִין לְאַחַר שֶׁקִּידְשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ, כְּדֵי לְהוֹדִיעַ

מדאמרה תורה נסכו לפני מים בחג: ג שלוחין יוצאין. כשקדשו ב"ד את החודש שולחין ומודיעין לגולה יום שקידשוהו, אם ביום שלשים וחודש שעבר חסר, אם ביום ל"א וחודש שעבר מלא.

ביאורים והרחבות

11. בגמרא (יה, א) שואלין: מאי "כבני מרון"? והשיבו: הכא תרגימו: **כבני אמרנא** (כבני צאן). ריש לקיש אמר: **כמעלות בית מרון** (מעלה תלול וצר). אמר רב יהודה אמר שמואל: **כחיילות של בית דוד**. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: וכולן נסקרין בסקירה אחת. אמר רב נחמן בר יצחק: אף אנן נמי תנינא (תהלים לג, טו): **"הַיּוֹצֵר יְחַד לְבָם הַמְּבִין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם"** מאי קאמר? ופרשוהו: היוצר, רואה יחד לבם, ומבין אל כל מעשיהם.

12. גרסינן בגמרא (טז, א): תניא: אמר רבי יהודה משום רבי עקיבא: מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח? מפני שהפסח זמן תבואה הוא, אמר הקדוש ברוך הוא: הביאו לפני עומר בפסח, כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות. ומפני מה אמרה תורה הביאו שתי הלחם בעצרת? מפני שעצרת זמן פירות האילן הוא, אמר הקדוש ברוך הוא: הביאו לפני שתי הלחם בעצרת, כדי שיתברכו לכם פירות האילן. ומפני מה אמרה תורה נסכו מים בחג? אמר הקדוש ברוך הוא: נסכו לפני מים בחג, כדי שיתברכו לכם גשמי שנה. ואמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות: מלכיות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה, ובמה? בשופר.

ר' עובדיה מברטנורא
 ושלוחי ב"ד אין מחללין לא את השבת ולא את יו"ט: ועל אב מפני התענית. לפי שהוכפלו בו צרות יותר משאר תעניות: ועל אלול מפני ר"ה. מודיעין מתי אלול ועושין ר"ה ביום שלשים באלול בגולה, דרוב שנים אין אלול מעובר. ואע"פ שספק בידם שמא יעברוהו ב"ד, אי אפשר להם לדעת, ועל כרחן הולכים אחר רוב שנים. ואם לא ידעו מתי מתחיל [אלול] לא ידעו יום ל' שלו: ועל תשרי מפני תקנת המועדות. לאחר שקדשו ב"ד לתשרי, השלוחין יוצאין ליום המחרת והולכין עד מקום שיכולין להגיע עד החג ומודיעין אותם אם עיברו ב"ד את אלול אם לאו, כדי שלא יהא לבן נוקפן ביום הכפורים ובסוכות: פסח קטן. פסח שני: ד מחללין את השבת. עדים שראו את החודש, כדי לילך

בכל מקום באיזה יום נתקדש החודש¹³:
 (1) **עַל** ראש חודש **נִסָּן מִפְּנֵי חַג הַפֶּסַח** - שכאשר ידעו מתי ראש חודש ניסן, ממילא יודעים מתי יחול חג הפסח.
 (2) **עַל** ראש חודש **אַב מִפְּנֵי הַתְּעִנִּית** - תשעה באב¹⁴.
 (3) **עַל** ראש חודש **אֱלוּל מִפְּנֵי רֵאשׁ הַשָּׁנָה**¹⁵.
 (4) **עַל** ראש חודש **תִּשְׂרֵי מִפְּנֵי תְקִנַת הַמוֹעֲדוֹת** - יום כיפור, סוכות ושמיני עצרת¹⁶.
 (5) **עַל** ראש חודש **כֶּסֶלּוּ מִפְּנֵי חֲנֻכָּה** החל בכ"ה לחודש.
 (6) **וְעַל** ראש חודש **אֲדָר מִפְּנֵי הַפּוּרִים** החל בי"ד לחודש, ושושן פורים בט"ו בחודש.
וּכְשֶׁהִיא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, היו יוצאין השלוחין **אַף עַל** ראש חודש **אֲיָר מִפְּנֵי פֶסַח קָטָן** החל בי"ד לחודש:

משנה ד

עַל שְׁנֵי חֳדָשִׁים - בשביל שני חודשים בשנה, העדים שראו את מולד הלבנה **מִחֲלָלִין אֶת הַשַּׁבָּת**

ביאורים והרחבות

13. **הקדמה:** בזמן המשנה, היו מקדשים את החודש על פי עדים שראו את הלבנה בחידושה. בחדשים שהיה בהם יום טוב או תענית היו יוצאים שלוחים למקומות הרחוקים, להודיע באיזה יום נתקדש החודש, אם ביום השלושים או ביום השלושים ואחד. משנתנו מלמדת על אלו חודשים היו השלוחים יוצאים.
14. בגמרא (יה, ב) שואלין: מדוע לא יצאו שלוחים גם על תמוז וטבת, שגם בהם יש תענית (י"ז בתמוז וי' בטבת)? ותרצו בשם רב פפא: שאני תשעה באב הואיל והוכפלו בו צרות, דאמר מר (תענית כו, ב): בתשעה באב חרב הבית בראשונה ובשנייה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר.
15. **פירוש:** בגולה עושין ראש השנה ביום שלשים לאלול, שבדרך כלל ראש השנה חל בו, שכן ברוב השנים אין אלול מעובר. ואף על פי שספק הוא בידם שמא יעברוהו בית דין, אי אפשר להם לדעת, ועל כרחם הולכים אחר רוב שנים, ואם לא ידעו מתי התחיל אלול לא ידעו יום שלשים שלו, לכן היו השלוחים יוצאים כדי להודיע באיזה יום נתקדש אלול.
16. **פירוש:** לאחר שקדשוהו בית דין לתשרי, השלוחין יוצאין ליום המחרת, והולכין עד מקום שיכולין להגיע עד החג, ומודיעים אם עיברו בית דין את אלול ואם לאו, כדי שלא יהא לבם נוקפם ביום הכפורים ובסוכות.

ר' עובדיה מברטנורא ולהודיע לב"ד: שבהם שלוחי ב"ד יוצאים לסוריא. להודיע לגולה יום קביעותם, הלכך חשיבי. ומן התורה מחללין על כולן, אבל רבנן אסרו לפי שאין תקון המועדות תלוי בהן, אבל שני חדשים אלו העמידו על דין תורה, שכל המועדות תלוין בהן: תקנת קרבן. של ר"ח שיהא קרב בזמנו: ה בעליל. למעלה מן הארץ הרבה, שהכל רואים אותה: שלא בעליל. למטה בשפולו של רקיע סמוך לארץ, ואדמומית החמה מכסה אותה ואינה ניכרת כל כך: אין מחללין. דודאי ראו אותה

כדי לבוא להעיד על כך בפני בית דין, ואלו הם: **על ניסן ועל תשרי, שבהן בלבד השלוחין יוצאין** מטעם בית הדין **לסוריא** ולשאר הגולה לאחר קידוש החודש, להודיע באיזה יום נקבע ראש חודש¹⁷, **ובהן מתקנין את המועדות** - כלומר, שתיקון כל המועדות תלוי בחדשים אלו¹⁸. **וכשהיה בית המקדש קיים, היו מחללין** עדי החודש את השבת **אף על פלו** - על כל החודשים, **מפני תקנת הקרבן** - כדי להקריב את קרבן המוסף של ראש חודש בזמנו¹⁹:

משנה ה

בין שנראה מולד הירח בעליל - גלוי לעין כל, בבירור, **בין שלא נראה בעליל**, בכל מקרה **מחללין עליו העדים את השבת**.

רבי יוסי אומר: אם נראה בעליל - אין מחללין עליו את השבת כי בוודאי ראוהו בית דין והאנשים הקרובים אליו, ואין צורך בעדים אלו:

ביאורים והרחבות

בגמרא (יט, ב) שואלין: כיון שיוצאין על אלול ומודיעים מתי ראש חודש, מדוע יוצאים שוב על תשרי, הרי יודעים אנו כי ראש חודש תשרי חל ביום שלושים לאחר ראש חודש אלול? ואם נאמר שמא עיברו את חודש אלול והוסיפו בו יום, וראש השנה יחול ביום השלושים ואחד, הרי אמר רבי חנינא בר כהנא אמר רב: מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר? ותרצו: אמנם מסורת היא שלא מעברים את אלול ולעולם יחול תשרי ביום השלושים של אלול, מיהו, אם ימצאו טעם מספיק לעבר את אלול - יעברוהו, ולכן היו השלוחים יוצאים גם על תשרי ולא סומכים על שלוחי אלול.

17. בגמרא (כא, ב) שואלין: וכי רק על שני חדשים אלו השלוחים יוצאים, והרי שנינו במשנה הקודמת "על ששה חדשים השלוחים יוצאים"? ותרצו, שבשאר חדשים אם נראתה הלבנה בבירור בליל ל', שוודאי הוא שבית הדין יקדשו מחר את החודש, אין השלוחים ממתינים עד למחר כדי לשמוע את הכרזת קידוש החודש מפי ראש בית הדין, אלא יוצאים מיד מבערב. אבל על ניסן ועל תשרי אין השלוחים יוצאים עד שישמעו את ראש בית הדין אומר: "מקודש".

18. המשנה נקטה שני טעמים מדוע העדים מחללים את השבת על ניסן ועל תשרי. אולם, רק הטעם השני הוא עיקרי - "שבהם מתקנים את המועדות", והטעם הראשון - "שבהן השלוחין יוצאים לסוריא" - אינו אלא סמך וסעד, שהרי השלוחים עצמם אסורים לחלל את השבת, "שיש דברים שאין הטעם תלוי בהם, והם נעשים סעד לדבר ליישבו ולייפותו" (רש"י כא, ב).

19. בגמרא (שם) למדין מברייטא: תנו רבנן: בראשונה היו מחללין אף על כולן (שמן התורה מחללין על כולן), משחרב בית המקדש אמר להן רבן יוחנן בן זכאי: וכי יש קרבן? התקינו שלא

ר' עובדיה מברטנורא

בירושלים. ואין הלכה כרבי יוסי: ו ארבעים זוג. כתי עדים זוג אחר זוג: ועכבן ר"ע. שלא היה לב"ד צורך בהן: אתה מכשילן לעתיד לבא. שימנעו מלבוא להעיד כשיראו שדבריהן לא נשמעו. והלכה כר"ג: ז אב ובנו וכל הקרובים כשרים לעדות החדש. דאמר להו רחמנא למשה ולאהרן (שמות י"ב) החדש הזה לכם, עדות זו של חדש תהא כשרה בכם ואע"פ שאתם אחים. ורבנן דפליגי עליה אמרין, החדש הזה לכם, עדות זו תהא מסורה לכם, לגדולים שבדור כמותכם. ואין הלכה כר"ש:

משנה ו

מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה בַשַּׁבָּת שֶׁעֲבָרוּ יוֹתֵר מֵאַרְבָּעִים זוּג שֶׁל עֲדִים לַהוֹדִיעַ שְׂרָאוֹ אֶת הַמּוֹלֵד, וְעֵבֶבֶן רַבִּי עֲקִיבָא בְּלוֹד, שֶׁאָמַר לָהֶם שְׂאִין צוֹרֵךְ בָּהֶם, וְאִסּוּר לָהֶם לַחֲלֹל שַׁבָּת²⁰.

שֶׁלַח לוֹ רַבֵּן גַּמְלִיאֵל לְרַבִּי עֲקִיבָא: אִם מַעֲבֵב אֶתְּהָ אֶת הָרַבִּים לֵלַכְתָּ לַהֲעִיד בַּפֶּעַם הַזֹּאת, נִמְצְאָתָ מִכְשִׁילָן לְעֵתִיד לְבָא שְׁלֵהָבָא יִמְנְעוּ מִלְּבוּא, בַּחֲשָׁבִים שֶׁמֶן הַסֹּתֵם הָעִידוּ כִּבְר אַחֲרֵי:

משנה ז

אָב וּבְנוֹ שְׂרָאוֹ אֶת הַחֹדֶשׁ - אֶת הַלְּבָנָה בַּחֲדוּשָׁה, בְּכָל זֹאת יֵלְכוּ שְׁנֵיהֶם לַהֲעִיד. לֹא מִפְּנֵי שֶׁמְצַטְרָפִין זֶה עִם זֶה לְהִיּוֹת יַחַד עֲדִים, שֶׁהָרִי יַחַד הֵם פְּסוּלִים לַהֲעִיד מִפְּנֵי קוֹרְבָתָם, אֲלֵא יֵלְכוּ שְׁנֵיהֶם כְּדֵי שֶׁאִם יִפְסֹל אֶחָד מֵהֶן, יִצְטָרֵף הַשְּׁנִי עִם

עַד אַחֵר וְיִוָּכְלוּ לַהֲעִיד עַל הַחֹדֶשׁ.

רַבִּי שְׁמַעוֹן אָמַר: אָב וּבְנוֹ וְכָל הַקְּרוֹבִין, פְּשָׁרִין לְעֵדוּת הַחֹדֶשׁ, אִף עַל פִּי שְׁלֹשָׁא עֲדוּיוֹת אֵינָם רְאוּיִים לְהַצְטָרֵף יַחַד²¹.

אָמַר רַבִּי יוֹסִי: מַעֲשֶׂה בְּטוֹבֵיָה הַרְּוָפָא, שֶׁרָאָה אֶת הַחֹדֶשׁ בִּירוּשָׁלַיִם, הוּא וּבְנוֹ וְעַבְדּוֹ מִשְׁחָרָר שְׁדִינּוּ עֵתָה כִּגְר, וּבָאוּ שְׁלֹשָׁתָם לַהֲעִיד, וְקִבְּלוּ הַכֹּהֲנִים - בֵּית דִּין שֶׁל הַכֹּהֲנִים אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ, וּפְסָלוּ אֶת עַבְדּוֹ הַמְּשׁוּחָרֵר, מִפְּנֵי שֶׁהִקְפִּידוּ לְקַבֵּל עֲדוּת רַק מִיִּשְׂרָאֵלִים מִיּוֹחֲסִים. וְכִשְׁפָּאוּ לְפָנָי בֵּית דִּין,

ביאורים והרחבות

יהו מחללין אלא על ניסן ועל תשרי בלבד (כיוון שכל המועדות תלויים בהן).

20. פירוש: משעברו ארבעים זוגות עדים דרך לוד בדרכם לבית הדין בירושלים, עיכב רבי עקיבא את העדים שבאו אחריהם, כי סבר שאין צורך ביותר, ולכן אין הליכתם דוחה שבת (תפארת ישראל ועוד). בגמרא (כב, א) מובאת ברייתא: תניא, אמר רבי יהודה: חס ושלום שרבי עקיבא עיכבן, אלא שזפר (שם אדם, שהיה) ראשה של גדר עיכבן, ושלח רבן גמליאל והורידוהו מגדולתו.

21. בגמרא (כב, א) למדין שרבי שמעון, המתיר קרובי משפחה לעדות החודש, למד טעמו מהפסוק (שמות יב, א-ב): "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר, החדש הזה לכם" - עדות זו תהא כשרה בכם (משה ואהרן, אף על פי שהיו אחים). ורבנן דורשים מהפסוק: עדות זו תהא מסורה לכם (לגדולי הדור שכמותכם אני מוסר שיקבלו העדות ויקדשו החודש, אבל לא בא הכתוב להכשיר קרובי משפחה לעדות זו).

ר' עובדיה מברטנורא
ח משחקים בקוביא. עצמות
 שמשחקים בהן בערבון. ואמור
 רבנן אסמכתא לא קניא והרי
 הן גזלנים מדרבנן: ומלוי
 בריבית. לא קרוי גזלן
 דאורייתא למפסליה, דהא
 מנפשיה יהיב ליה: מפריחי
 יונים. היינו כעין קוביא, אם
 תקדמיה יונך ליוני: וסוחרי
 שביעית. עושין סחורה בפירות
 שביעית, ורחמנא אמר לאכלה
 ולא לסחורה. ולפי שנחשדו כל
 אלו לעבור על דת מחמת ממון,
 חשדום להיות מעידים שקר על
 שוחד: והעבדים. פסולים
 דאורייתא הם, ק"ו מאשה:
 עדות שאין האשה כשרה לה.
 לפי שיש עדות שהאשה
 כשרה, כגון להעיד לאשה שמת
 בעלה להתירה לינשא לזרים,
 וכן להעיד על סוטה שנשמאת
 שלא תשתה. והנך פסולין
 דרבנן, נמי כשרים. אבל פסולין
 בעבירה מן התורה לא הכשירו
 חכמים בעדות האשה, ואע"פ
 שהכשירו העבד והאשה שהן
 פסולים לעדות מן התורה:
ט ואם צודה להם. אורב. כמו
 ואתה צודה את נפשי לקחתה

קבלו אותו ואת עבדו של עדות אין צריכים
 מיוחסים, ופסלו את בנו משום קירבה משפחתית:

משנה ח

אלו הן הפסולין להעיד בעדות החודש:

המשחק בקביא - משחקי מזל²²,

ומלוי בריבית - שבזה נוטל ממון שלא כדין, והרי
 הוא גזלן מדרבנן,

ומפריחי יונים - המפריחים יונים לשם תחרות,
 שמי שתקדם יונתו חברו יזכה בכסף שהתערבו
 עליו, והרי זה כמשחק בקוביא,

וסוחרי פירות שביעית, ויש בכך איסור, שנאמר
 (ויקרא כה, ו): "והייתה שפת הארץ לכם לאכלה" -
 לאכלה ולא לסחורה,

ועבדים כנענים²³.

זה הפסול בדין האנשים הנ"ל: כל עדות שאין
 האשה כשרה להעיד לה - אף הן - אנשים אלו
 אינן כשרים לה²⁴.

משנה ט

מי שראה את החדש - את הלבנה בחידושה
 ואינו יכול להקדיש ברגליו עד בית הדין כדי להעיד,
 כגון שהוא זקן או חולה - מוליכין אותו על
 החמור אפילו בשבת, ומותר להביאו אפילו במטה.
 ואם צודה להם - שמתיראים שמה יש שודדים

ביאורים והרחבות

22. בגמרא סנהדרין (כד, ב) אמרו שפסולו של המשחק בקוביא הוא דווקא כאשר אין להם
 אומנות אחרת, מאחר ואינם עוסקים ביישובו של עולם, ואינו מכיר בטורח בני אדם, ואינו
 חש להפסיד את ממון חברו. ויש המבארים שפסולם הוא משום שזכייתם היא בגדר
 "אסמכתא", ואסמכתא אינה קונה, והרי הם גזלנין מדרבנן.

23. פירוש: עבד כנעני, דהיינו גוי הקנוי לישראל, פסול לעדות מן התורה, כפי שהגמרא בבבא
 קמא (פח, א) לומדת בקל וחומר: אם האשה שהיא כשרה לבוא בקהל - פסולה לעדות, עבד
 שפסול הוא מלבוא בקהל - לא כל שכן שפסול הוא לעדות!?

24. בגמרא (כב, א) למדין גם כן להפך: שכל עדות שהאשה כשרה לה - אף הם כשרים. מכאן
 נלמד, שגזלן מדרבנן כשר להעיד לאשה שמת בעלה להתירה לינשא, שהרי זו עדות שגם
 האשה כשרה לה.

בדרך - לוקחין בידם מקלות כדי להדוף את השודדים. **וְאִם הָיְתָה דֶרֶךְ רְחֹקָה מִמְּקוֹמָם עַד לְמִקְוֵה בֵּית דִּין - לֹקְחִין בְּיָדָם מְזֻנָּוֹת** ואין חוששים לאיסור הוצאה בשבת, **שֶׁעַל מַהֲלָךְ לַיְלָה וַיּוֹם** - אם העדים רחוקים ממקום בית הדין כדי מהלך לילה ויום, שיוכלו להגיע לבית הדין בשבת בעוד יום ויוכלו לקדש על פיהם את יום השלשים, **מִחֻלְלִין הָעֵדִים אֶת הַשַּׁבָּת וַיּוֹצֵאִין לְעֵדוֹת הַחֹדֶשׁ²⁵, שֶׁנֶּאֱמָר (ויקרא כג, ד): "אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה'... אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אוֹתָם בְּמוֹעֲדָם"** מכאן שמצות קידוש החודש בזמנו דוחה את השבת:

ר' עובדיה מברטנורא (שמואל א' כ"ד): **שנאמר אלה מועדי ה' וכל מקום שנאמר מועד במועד, דוחה את השבת: ב א אם אינ מכירין אותו. אם אין ב"ד מכירין את העד אם נאמן וכשר הוא: משלחים. ב"ד שבעירו: אחר עמו. זוג אחר של עדים, להעיד עליו לפני ב"ד הגדול שמקדשים את החודש: משקלקלו המינין. ושכרו עדי שקר להטעות את החכמים: ב היו משיאין**

פרק שני

המשך דיני עדי החודש ונאמנותם

משנה א

אם בית הדין הגדול שבירושלים **אינן מכירין אותו** - את העד אם נאמן הוא, אזי בית הדין שבעירו **משלחין** זוג עדים **אחר עמו להעידו** שנאמן הוא. **בראשונה היו מקבלין עדות החודש מפל אדם** שכל ישראל בחזקת כשר הוא, **ברם משקלקלו המינין²⁶** - שרצו לשבש את דברי חכמים ולשנות את קביעת המועדים, ושכרו עדי שקר להטות את בית הדין²⁷, **התקינו חכמים שלא יהו מקבלין עדות החודש אלא מן המפירים** - מעדים שבת הדין מכירים אותם כנאמנים:

ביאורים והרחבות

25. **פירוש:** אם העדים אינם רחוקים מבית הדין אלא מהלך לילה ויום, כלומר שיספיקו להגיע לבית הדין מבעוד יום באופן שיהיה שהות לבית הדין לקדש על פיהם את יום השלשים, מותר להם לחלל את השבת ולילך ולהעיד. אבל אם לא יגיעו אלא במוצאי שבת לא ילכו, שהרי אין עדותם תועיל לקדש את החודש על פי ראייתם, שכיוון שלא הספיקו בית הדין להכריז על קידוש החודש עד שחשכה, אין החודש מתקדש אלא ביום שלשים ואחד.

26. יש הגורסים: "משקלקלו הבייתוסים".

27. גרסינן בגמרא (כב, ב): מה קלקול קלקלו הבייתוסין? פעם אחת בקשו בייתוסין להטעות את חכמים, שכרו שני בני אדם בארבע מאות זוז, אחד משלנו ואחד משלהם. שלהם העיד עדותו ויצא. שלנו, אמרו לו: אמור כיצד ראית את הלבנה? אמר להם: עולה הייתי במעלה אדומים וראיתיו שהוא רבוע בין שני סלעים, ראשו דומה לעגל, אזניו דומין לגדי, קרניו דומות לצבי וזנבו מונחת לו בין ירכותיו, והצצתי בו ונרתעתני ונפלתני לאחורי. ואם אין אתם מאמינים לי - הרי מאתים זוז צורוין לי בסדיני. אמרו לו: מי הזקיךך לכך? אמר להם: שמעתי שבקשו

משנה ב

בְּרֵאשׁוֹנָה הָיוּ מְשִׁיאִין בְּרֵאשֵׁי הַהַרִים מְשׁוֹאוֹת
 - לפידים, להודיע לגולה שקידשו את החודש, ולא
 היו צריכים לשכור שלוחים שילכו להודיע להם²⁸.
מְשַׁקְלְקְלוּ הַכּוֹתִים - השומרונים, והשיאו
 משואות שלא בראש חודש כדי לקלקל לישראל,
הַתְּקִינוּ חַכְמִים שֶׁיְהוּ שְׁלוּחֵינִי יוֹצְאִין:

משנה ג

בִּיצַד הָיוּ מְשִׁיאִין מְשׁוֹאוֹת?

מְבִיאִין פְּלוֹסְאוֹת - מוטות של עץ אָרוֹ אַרְפִּין,
וְקָנִים - מקלות דקים וְעֵצֵי שָׁמֶן - עץ המוציא
 שמן וְנִעְרַת שֶׁל פְּשֵׁתָן, וְכוּרָךְ את כולם
בְּמִשְׁיָחָה - בחוט, וְעוֹלָה לְרֵאשׁ הַהָר וּמִצִּית
בְּהֵן אֵת הָאוֹר - האש, וּמוֹלִיךְ וּמְבִיא את הלפיד
 הלוך ושוב וּמַעֲלָה וּמוֹרִיד, עַד שֶׁהוּא רוֹאֵה אֵת
חֲבֵרוֹ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בֵּן בְּרֵאשׁ הַהָר הַשֵּׁנִי, וְכֵן
בְּרֵאשׁ הַהָר הַשְּׁלִישִׁי וכן הלאה, מהר להר עד
 שזה מגיע לגולה:

משנה ד

וּמֵאַיִן הָיוּ מְשִׁיאִין מְשׁוֹאוֹת?

היו מתחילים **מֵהַר הַמְּשִׁחָה** - הר הזיתים שבירושלים **לְסַרְטָבָא, וּמִסַּרְטָבָא**
 עד **לְגְרוֹזְפִינָא, וּמִגְרוֹזְפִינָא לְחֹרֶן, וּמִחֹרֶן לְבֵית בִּלְתִּין, וּמִבֵּית בִּלְתִּין לְאֵ**

ביאורים והרחבות

בייתוסים להטעות את חכמים, אמרתי אלך אני ואודיע להם, שמא יבואו בני אדם שאינם
 מהוגנין ויטעו את חכמים. אמרו לו: מאתים זוז נתונין לך במתנה, והשוכרך ימתח על העמוד
 (חייב מלקות). באותה שעה התקינו שלא יהו מקבלין אלא מן המכירין.
 28. בגמרא (כב, ב) למדין מברייתא מתי היו משיאין משואות. תנו רבנן: אין משיאין משואות
 אלא על החדש שנראה בזמנו לקדשו (ביום שלשים). ואימתי משיאין? לאור עיבורו (שאם
 נקבע ראש חודש ביום שלשים של החודש הקודם, אזי מדליקין משואות במוצאי ר"ח שהוא אור ליום
 שלשים ואחד לחודש שעבר). נמצא שרק על חודש חסר משיאין, אבל לא על חודש מלא. מאי
 טעמא? אמר רבי זירא: גזירה משום ראש חדש חסר שחל להיות בערב שבת. שאם ישיאו
 משואות גם על חודש מלא, יבואו לטעות. שהרי אי אפשר להדליק בליל שבת, ואם ישיאו
 במוצאי שבת עלולים להסתפק אם זהו חודש חסר והדליקו רק במוצאי שבת משום שלא
 יכלו להדליק בליל שבת, או יתכן שזהו חודש מלא ובזמנו הדליקו במוצאי שבת. וכעת שאין

זֶזוּ מִשָּׁם, אֲלֵא הִיּה מוֹלֵךְ וּמְבִיא וּמַעֲלֶה
וּמוֹרֵד, עַד שֶׁהִיָּה רוֹאֶה כָּל הַגּוֹלָה לְפָנָיו
בְּמִדְוֶרֶת הָאֵשׁ מְרֹב אֲבוֹקוֹת²⁹:

משנה ה

הַצֵּר גְּדוֹלָה הִיָּתָה בִירוּשָׁלַיִם, וּבֵית יַעֲזֶק³⁰
הִיָּתָה נִקְרָאת, וּלְשָׁם כָּל הָעֵדִים שְׁבָאוּ בִשְׁבַת
מִחוּץ לַתְּחוּם מִתְּפִנְסִים, וּבֵית דִּין בּוֹדֵקִין אוֹתָם
שָׁם. וְסֵעוּדוֹת גְּדוֹלוֹת עוֹשִׂין לָהֶם בְּשִׁבְלֵי

ר' עובדיה מברטנורא
כל הגולה. בני בבל: כמדורת
אש. שכל אחד ואחד נוטל
אבוקה ומעלה לראש גג:
ה לא היו זזים משם כל היום.
העדים שיצאו חוץ לתחומן
בשבת ובאו להעיד. שהיוצא
חוץ לתחום אין לו אלא ארבע
אמות:

שיהו רמלין לבא.

בְּרֵאשׁוֹנָה - אם היה זה בשבת, לֹא הָיוּ זָזִין הָעֵדִים מִשָּׁם - מחצר בית יעזק
במשך כָּל הַיּוֹם הוֹאִיל וַיִּצְאוּ מִחוּץ לַתְּחוּם בִּשְׁבַת אֵין לָהֶם אֵלָא אַרְבַּע אֲמוֹת
(כמבואר בעירובין ד, א), ולכן אסור להם ללכת אלא בכל החצר שהיא כארבע אמות.
מאוחר יותר הִתְקִין רַבֵּן גַּמְלִיאֵל הַזֶּקֶן * שִׁיְהוּ מִתְּלִכִין אֲלֵפִים אִמָּה לְכָל
רוֹחַ מִחוּץ לִירוּשָׁלַיִם, שֶׁהוֹאִיל וְהִגִּיעוּ בִּרְשׁוֹת בֵּית דִּין, הָרִי הֵם כֵּאִילוּ בָאוּ מִתּוֹךְ
הַתְּחוּם, וּמוֹתֵר לָהֶם לִלְכַת בַּחֲזָרָה אֲלֵפִים אִמָּה לְכָל רוּחַ, כְּדִין אֲנָשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם.
וְלֹא רַק אֵלוּ בְּלִבְד הִקְלוּ לָהֶם לִלְכַת אֲלֵפִים אִמָּה מִמְּקוֹם שֶׁהִגִּיעוּ, אֲלֵא אַף
הַחֲכָמָה - הַמֵּיִלֶדֶת הַבָּאָה לֵילֵד, וְהַבָּא לְהַצִּיל מִן הַדִּלְקָה, וּמִן הַגַּיִס -
חֵיל אוֹיֵב, וּמִן הַנְּהָר שֶׁעָלָה עַל גְּדוֹתָיו, וּמִן הַמַּפְלֵת - שֶׁבְּכָל אֵלוּ מִחֲלָלִים אֵת הַשְּׁבַת
לְצוֹרֵךְ פִּיקוּחַ נֶפֶשׁ, הָרִי אֵלוּ כְּאֲנָשֵׁי הָעִיר שֶׁשְׁבָתוֹ בַּהּ בַּתְּחִילַת הַשְּׁבַת, וַיֵּשׂ
לָהֶם אֲלֵפִים אִמָּה לְכָל רוּחַ מִחוּץ לְעִיר לִלְכַת בָּהֶן:

ביאורים והרחבות

משיאין אלא על חסר, אין מקום לטעות וספק, שכשיראו את המשואות במוצאי שבת ידעו
בוודאות שהחודש חסר הוא.

29. גרסינן בגמרא (כג, ב): מאי "גולה"? זו פומבדיתא. מאי "כמדורת האש"? תנא: כל אחד
ואחד נוטל אבוקה בידו ועולה לראש גג.

30. בגמרא (שם) שאלו מהי הגירסה המדוייקת? "יעזק" - לשון מעולה של תיקון, דכתיב
(ישעיה ה, ב): "ויעזקה ויסקלהו", או לשון צער - "יזק", דכתיב (ירמיה מ, א): "והוא אסור
בְּאֲזָקִים"? ולא איפשיטא.

רבן גמליאל הזקן היה תנא בדור הראשון, נכדו של הלל הזקן. היה נשיא הסנהדרין ומנהיג האומה בעשרות
השנים שלפני חורבן הבית. הוא הראשון שנקרא בתואר "רבן", כלומר רבינו, הואיל והיה אהוב ואהוד בפני
כל רואיו. תיקן תקנות רבות בכל תחומי ההלכה שנצרכו לאותו דור, (ראה עירובין ו, ב השתלשלות בית
הנשיאות). ברוב חכמתו הכיר כי החורבן מתקרב והגלה את הסנהדרין ליבנה, כדי שתנצל מגזירת השמד
ומכעסם של המורדים (הרב אהרן היימאן "תולדות תנאים ואמוראים").

משנה ו

פִּיצַד בּוֹדֵקִין אֶת הָעֵדִים? זֹג עֵדִים שְׂבָא ראשון, בּוֹדֵקִין אוֹתוֹ ראשון.

וּמְכַנְּסִין תחילה אֶת הַגְּדוּל שְׂבָהָן לבדו וְאוֹמְרִים לוֹ הַדִּיּוּנִים: אָמַר פִּיצַד רְאִיתָ אֶת הַלְּבָנָה, האם היתה פגימתה הלבנה (צידה הקעור) מכוון לְפָנַי - כנגד הַחֲמָה, או מכוון לְאַחַר הַחֲמָה - לצד ההפוך מהחמה? האם הלבנה היתה לְצַפּוֹנָה של החמה או לְדְרוֹמָה? פְּמָה הָיָה הִירַח גְּבוּהָ מעל האופק? וְלֹאִין הָיָה נוֹטָה? וְכַמָּה הָיָה רְחֵב? אִם אָמַר העד שראה את הלבנה שהפגימה מכוונת לְפָנַי הַחֲמָה - לֹא אָמַר פְּלוּם שמעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה.³¹

וְאַחַר כֵּךְ הָיוּ מְכַנְּסִים אֶת הָעֵד הַשְּׁנַי וּבוֹדֵקִין אוֹתוֹ. אִם נִמְצְאוּ דְבָרֵיהֶם מְכֻוָּנִים - עֲדוּתָן קִיָּמָה. וְשִׁאָר כָּל הַזּוּגוֹת שֶׁכָּבַר אֵין עֲדוּתָם נִצְרַכְתָּ לְאַחַר שֶׁקִּיבְלוּ אֶת הַזּוּג הַרְאִשׁוֹן, שׁוֹאֲלִין אוֹתָם רְאִשֵׁי דְבָרִים בְּלֹא לַחְקוֹר אוֹתָם בִּפְרִטוֹת, לֹא מִפְּנֵי שְׂהָיוּ צְרִיכִין לָהֶן, אֶלָּא כְּדֵי שְׂלֹא יֵצְאוּ בְּפִתְחֵי נֶפֶשׁ - מאוכזבים, שטרחרו ולא נתבקשו להעיד. ולמה עשו זאת? בְּשִׁבִיל שְׂהָיוּ רְגִילִים לָבֹא:

משנה ז

אם נחקרה העדות ונתקבלה עדותם, אזי ראש בית דין אומר: מְקַדְּשׁ! וְכָל הָעַם עוֹנִין אַחֲרָיו: מְקַדְּשׁ! מְקַדְּשׁ!³²

בֵּין שְׁנֵי נְרָאָה הִירַח בְּזַמְנֹו - בליל שלשים מהחודש שעבר, בֵּין שְׂלֹא נְרָאָה בְּזַמְנֹו וממילא יהיה ראש

ר' עובדיה מברטנורא

ו לפני החמה או לאחר החמה. פגימתה של לבנה לפני החמה, נוטה לצד החמה, או לצד אחר. ועלה קתני סיפא אם אמר לצד החמה לא אמר כלום, שמעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה, דלעולם החלק המאיר ממנה נוטה לצד השמש והחלק הפגום נוטה לצד האחר: בצפונה או בדרומה. שהלבנה מתרחקת מן השמש פעם לצד צפון פעם לצד דרום, ואם ידעו בית דין בדרך החשבון שבאותו זמן ראויה שתהיה לצד צפון ואמרו העדים שראוה נוטה לצד דרום או איפכא, בידוע שעדי שקר הן: כמה היה גבוה. מן הארץ לפי ראות עיניכם. אם אמר אחד מן העדים גבוה שתי קומות והאחד אומר שלש, עדותן קיימת. אחד אומר שלש ואחד אומר חמש, עדותן בטלה: ולאין היה נוטה. ראשי הפגימה לאיזה צד נוטין, לצד צפון או לצד דרום: וכמה היה רחב. שהלבנה משתנה שעורה כפי מה שהיא רחוקה מן החמה או קרובה אליה: ז ראש בית דין אומר מקודש. דכתיב (ויקרא כ"ג) וידבר משה את מועדי ה', מכאן שראש ב"ד אומר מקודש: וכל העם עונין אחרי'ו. דכתיב (שם) מועדי ה'

ביאורים והרחבות

31. פירוש: לא יכול להיות שהצד הקעור של הלבנה יהיה כנגד החמה, שהרי אורה של הלבנה בא לה מן החמה, ותמיד הצד העגול של הלבנה יהיה כנגד החמה. ולכן האומר שראה את הלבנה "לפני החמה" - לא אמר כלום.

32. גרסינן בגמרא (כד, א): מנא הני מילי (שצריך ראש בית דין לומר: מקודש)? אמר רבי חייא בר גמדיא אמר רבי יוסי בן שאול אמר רבי: אמר קרא (ויקרא כג, מד): "וידבר משה את מועדי ה'"

חודש ביום השלשים ואחד - **מְקַדְּשֵׁי אֹתוֹ** - את החודש. **רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צְדוֹק אָמַר: אִם לֹא נִרְאָה בְּזִמְנוֹ, שׁוּב אֵין מְקַדְּשֵׁי אֹתוֹ, מִכּוּיִן שֶׁכָּבֵר קִדְּשׁוֹ בַשָּׁמַיִם** שכיון שלא קידשוהו בית הדין ביום שלשים, ממילא נתקדש ביום השלשים ואחד ברצון שמים, שהרי אין חודש יתר על שלשים יום, ולשם מה יקדשוהו³³:

משנה ח

דְּמוּת צוּרוֹת לְבָנוֹת - ציורים שונים של הלבנה **הָיוּ לוֹ לְרַבֵּן גַּמְלִיאֵל** מצוירות **בְּטַבְלָא** - לוח **וּבַכְּתָל שֶׁבְעִלְיָתוֹ, שֶׁבָּהֶן מִרְאָה אֶת הַהֲדִיּוּטוֹת** שאינם יודעים להסביר כיצד ראו את הירח, והיה מראה לכל עד את דמויות הלבנה השונות **וְאָמַר לוֹ: הֲכֵנָה רְאִיתָ אֶת הִירַח אִוּ כְּזֶה?**³⁴

מַעֲשֵׂה שְׂבָאוֹ שָׁנִים להעיד על החודש **וְאָמְרוּ: רְאִינוּהוּ** את הירח הישן **שֶׁחֲרִית בְּמִזְרְחָהּ, וְעֶרְבִית - וּבְאוֹתוֹ עָרַב דְּאִינוּ אֶת הִירַח הַחֲדָשׁ בְּמַעְרָב. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי: עֲדֵי שֶׁקָּרַב הֵם** שאי אפשר לראות את הירח החדש קודם שיעברו עשרים וארבע שעות מאז שנעלמה הלבנה הישנה! **כְּשֶׁבָאוּ לְיָבְנָה קִבְלָן רַבֵּן גַּמְלִיאֵל** כעדים כשרים, שעל פי חשבונו

מפני שידע בדרכי החשבון שהיה אפשר שתיראה באותה הלילה. ובמה שאמרו שראוה שחרית במזרח, אמר טועים הם ועננים כדמות ירח נראה להם ברקיע. דהכי תניא בברייתא [כ"ה.], פעם

ביאורים והרחבות

- מכאן שראש בית דין אומר מקודש. וכל העם עונין אחריו: מקודש מקודש, מנלן? אמר רב פפא: אמר קרא (שם פסוק ב): "מועדי ה' אשר תקראו אותם" - קרי ביה אָתָּם. רב נחמן בר יצחק אמר (שם): "אלה הם מועדי" - הם יאמרו מועדי. "מקודש מקודש" תרי זימני - למה לוי? דכתיב (שם): "מקראי קדש" - שני מקראות.

33. בברייתא בגמרא (כד, א) למדין שתי דעות נוספות, כדגרסינן: תניא, פלימו אומר: בזמנו אין מקדשין אותו, שלא בזמנו מקדשין אותו. רבי אלעזר ברבי שמעון אומר: בין כך ובין כך אין מקדשין אותו, שנאמר (ויקרא כה, י): "וקדשתם את שנת החמשים" - שָׁנִים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים.

34. בגמרא (שם) שואלין: כיצד מותר לעשות צורות? והרי כתוב בתורה (שמות כ, כ): "לא תעשון אֵתֵי אֱלֹהֵי כֶסֶף וְאֱלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם", ודרשו חכמים: לא תעשון כדמות שמשי,

ר' עובדיה מברטנורא אשר תקראו אותם, קרי ביה אתם, דחסר כתיב בלא וי"ו: מקודש מקודש. תרי זימני. דכתיב (שם). מקראי קודש, שני מקראות: שנראה בזמנו. בליל שלשים: אם לא נראה בזמנו. וקובעין ר"ח (ליל) [יום] אחד ושלשים. אין מקדשין אותו. שקדוש החודש אינה חובה, דאמר קרא (ויקרא כ"ה) וקדשתם את שנת החמשים שנה, שנים אתה מקדש, שחובה על ב"ד לומר מקודשת השנה בשנת היובל, ואין אתה מקדש חדשים, שאין חובה על ב"ד לומר החודש מקודש. וכשנראה בזמנו מקדשים אותו מפני שצריך חיזוק. והלכה כר"א ברבי צדוק: ח צורות לבנות. שעור הירח ולאיה צד קרניה נוטות: קיבלן ר"ג. לא מפני שחשב שאפשר שתיראה הירח שחרית במזרח בתחלת הנץ החמה ובו ביום עצמו תראה במערב עם שקיעת החמה, כי זה אי אפשר. אלא שקבל עדותן במה שאמרו שראו הירח במערב ערבית,

ר' עובדיה מברטנורא אחת נתקשרו שמים בעבים ונראתה דמות לבנה בעשרים (ושבעה) [ותשעה] לחודש וכו'. ורבי יוחנן בן נורי דאמר עדי שקר הם, היה נראה לו לפי חשבוננו שלא היה אפשר שתיראה הירח באותו לילה, שאמרו העדים שראו אותה, ואמר עדי שקר הם, לפי שלא היה בין הראיה ובין המולד לפי דעתו, כל כך זמן שיהיה אפשר שתיראה בו. ועל זה השיב ר"ג בכרייתא, כך מקובלני מבית אבי אבא פעמים בא בארוכה ופעמים בא בקצרה, כלומר שהזמן שיש בין המולד עד שתראה הירח אינו שווה לעולם, אלא פעמים תהיה תנועת הירח מהרה ופעמים מאוחרת. וכפי מהירות תנועת הירח באותו הזמן, דן ר"ג שהיה ראוי שתיראה הלבנה באותו הלילה. לפיכך קיבל עדותו: ראינוהו בזמנו. בליל שלשים: ובליל עברו. ליל ל' ואחד: וקבלן ר"ג. לא מפני שנאמר שנתרחקה הירח מן השמש בליל ל' עד שתיראה, ובליל

יכלו לראות את המולד החדש לערב, ומה שאמרו שראו את הישן בשחרית, כנראה ראו ענן כדמות ירח, וטענו.

וְעוֹד מעשה היה ש**בָּאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ: רְאִינוּהוּ** את הירח **בְּזִמְנוּ** - בליל השלשים, **וּבְלִיל עֶבְרוֹ** - ליל שלשים ואחד **לֹא נִרְאָה הִירַח, וְקִבְּלוּ** - קיבל עדותם **רַבֵּן גַּמְלִיאֵל** וקבע את ראש חודש ביום השלשים.

אָמַר רַבִּי דוֹסָא בֶּן הַרְפִּינָס: עַדִּי שֶׁקָּר הֵן! הֵיאֵךְ מְעִידִין עַל הָאִשָּׁה שִׁילָדָה, וְלִמְחָר כְּרִסָּה בֵּין שְׁנֵיהֶם - מעוברת? אָמַר לּוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: רוּאָה אֲנִי אֶת דְּבַרְיֶךָ שעדי שקר הם, ויש לעבר את החודש:

משנה ט

שָׁלַח לּוֹ רַבֵּן גַּמְלִיאֵל לרבי יהושע, לאחר ששמע שלא קיבל את פסיקתו: **גְּזוּרְנִי עֲלֶיךָ שֶׁתְּבֹא אֶצְלִי בְּמִקְלָךְ וּבְמַעוֹתֶיךָ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לְהִיּוֹת בְּחַשְׁבוֹנֶךָ.** הֲלֵךְ רַבִּי עֲקִיבָא אֶצֶל רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וּמִצָּאוּ רַבִּי עֲקִיבָא לַרְבִּי יְהוֹשֻׁעַ מִיָּצֵר - מצטער, על שצריך לחלל יום הכיפורים לפי חשבוננו³⁵.

שלשים וא' חזרה לאחוריה ונתקרבה אצל השמש עד שנתכסית, שאין הירח חוזרת לאחוריה אלא עושה מהלכה בסבוב בגלגלה, אלא שידע ר"ג בחשבוננו שבאותו הלילה שאמרו העדים שראוהו, כבר נתרחקה הירח מן השמש עד שהיה אפשר שתיראה, לפיכך קיבל עדותו. ובמה שאמרו בליל עברו לא נראה. אפשר שהיה מפני שכיסה אותו הענן או סיבה אחרת גרמה שהם לא ראו אותה: **רוּאָה אֲנִי אֶת דְּבַרְיֶךָ.** לעבר את החודש: **ט הלך ומצאו ר"ע.** לר' יהושע: **מיצר.** על שהנשיא

ביאורים והרחבות

ובכלל זה שמש וירח? ולמסקנה נאמרו שלושה תירוצים לכך: **א.** מדובר שגויים עשו לו את אותן הצורות. ואין לחשוש שמא יאמרו שיש ביד רבן גמליאל עבודה זרה, שאצל רבן גמליאל אין חשד, שכיוון שנשיא הוא רבים מצויים אצלו, ובמקום רבים אין לחשוש לחשד. **ב.** מדובר בצורות של פרקים, כלומר, שלא היו שלמות אלא עשויות חלקים חלקים. **ג.** רבן גמליאל עשאים על מנת להתלמד, וכתוב (דברים יח, ט): "לא תלמד לעשות" - אבל אתה למד להבין ולהורות.

³⁵ בגמרא (כה, א) שואלין: מי היה מיצר, רבי עקיבא או רבי יהושע? והשיבו: תא שמע: דתניא,

ר' עובדיה מברטנורא
 גור עליו לחלל את יוה"כ: אשר
 תקראו. בקריאת ב"ד תלאו
 הכתוב: בא. רבי יהושע אצל ר'
 דוסא: למה לא נתפרשו
 שמותן וכו'. שאם יבא אדם
 לדון אחר ב"ד שבימיו, לומר
 וכי ב"ד זה כמשה ואהרן או
 כאלדד ומידד, אומרים לו שמא
 חשוב הוא כאותן שנשאר
 שלא נתפרשו שמותן:

אמר לו רבי עקיבא לרבי יהושע: יש לי ללמוד,
 שכל מה שעשה רבן גמליאל בקידוש החודש
 עשוי ואפילו אם טעה, שנאמר (ויקרא כג, ד):
 "אלה מועדי ה' מקראי קדש, אשר תקראו
 אתם" ומכך שנכתב חסר הרי כאילו כתוב "אתם",
 שהכל תלוי בקריאת בית הדין, ללמדנו שבין שקבעו
 בית הדין את המועדות בזמן בין שלא בזמן,
 אין לי מועדות אלא אלו שקבעו בית הדין.

בא לו רבי יהושע אצל רבי דוסא בן הרפנס,
 אמר לו רבי דוסא לרבי יהושע: אם באין אננו
 לדון אחר בית דינו של רבן גמליאל, צריכין אננו לדון אחר כל בית דין
 ובית דין שעמד מימות משה ועד עכשיו, שנאמר (שמות כד, ט): "ויעל
 משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל". ולמה לא נתפרשו
 שמותן של זקנים? אלא ללמד, שכל שלשה ושלשה שעמדו בית דין
 על ישראל, הרי הוא כבית דינו של משה שאם יבוא אדם לדון אחר בית
 דין שבימיו ויאמר שאינם חשובים כמשה ואהרן, יאמרו לו: אפשר שחשובים הם
 כשבעים הזקנים שלא נתפרשו שמותם³⁶.
 כיוון ששמע רבי יהושע כך, נטל מקלו ומעוטיו בידו, והלך ליבנה אצל רבן
 גמליאל ביום שחל יום הפפורים להיות בהשבונו.

ביאורים והרחבות

הלך רבי עקיבא ומצאו לרבי יהושע כשהוא מיצר. אמר לו (רבי עקיבא): רבי, מפני מה אתה
 מיצר? אמר לו (רבי יהושע): עקיבא! ראוי לו שיפול למטה שנים עשר חדש ואל יגזור עליו
 גזירה זו (עדיף שאהיה חולה י"ב חודש ושלא יגזור עלי לחלל את יוה"כ). אמר לו (רבי עקיבא): רבי,
 תרשיני לומר לפניך דבר אחד שלמדתי. אמר לו (רבי יהושע): אמור. אמר לו (רבי עקיבא): הרי
 הוא אומר: אתם אתם אתם שלש פעמים (קרי ביה "אתם"), אתם אפילו שוגגין, אתם אפילו
 מזידין, אתם אפילו מוטעין. בלשון הזה אמר לו (רבי יהושע): עקיבא! נחמתני נחמתני.
 36. גרסינן בגמרא (שם): תנו רבנן: למה לא נתפרשו שמותם של זקנים הללו (שהיו עם משה)?
 שלא יאמר אדם: פלוני כמשה ואהרן, פלוני כנדב ואביהוא, פלוני כאלדד ומידד. ואומר (שמואל
 א יב, ו): "ויאמר שמואל אל העם ה' אשר עשה את משה ואת אהרן" ואומר (שם פסוק יא):
 "וישלח ה' את ירובעל ואת בָּדָן ואת יפתח ואת שמואל". ירובעל זה גדעון, ולמה נקרא שמו
 ירובעל? שעשה מריבה עם הבעל. בָּדָן זה שמשון, ולמה נקרא שמו בָּדָן? דאתי מדן. יפתח
 כמשמעו. ואומר (תהלים צט, ו): "משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו", שקל הכתוב
 שלשה קלי עולם כשלשה חמורי עולם, לומר לך: ירובעל בדורו כמשה בדורו, בָּדָן בדורו
 כאהרן בדורו, יפתח בדורו כשמואל בדורו, ללמדך שאפילו קל שבקלין ונתמנה פרוט על
 הציבור הרי הוא כאביר שבאבירים. ואומר (דברים יז, ט): "ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט
 אשר יהיה בימים ההם", וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל הדיין שלא היה בימיו? הא

כשראהו עֶמֶד רָבֵן גְּמֻלְיָאֵל וּנְשָׁקוֹ לרבי יהושע
עַל רֵאשׁוֹ, אָמַר לוֹ: בֵּא בְּשָׁלוֹם, רַבִּי וְתִלְמִידִי,
רַבִּי בְּחֻמְקוֹהוּ, וְתִלְמִידִי שְׁקִבְלֵת אֶת דְּבָרֵי³⁷:

פרק שלישי

הלכות קידוש החודש

משנה א

רְאוּהוּ - את הירח בחידושו **בֵּית דִּין וְכָל יִשְׂרָאֵל**
עמהם, ביום השלישים לחודש הקודם, ונמצא הדבר
מפורסם לכל שיום שלשים הוא ראש חודש, או שלא
ראוהו כל ישראל אלא שבאו עדים וכבר **נְחַקְרוּ**
הַעֲדִים והיה ראוי לקדש את החודש ביום זה, **וְלֹא**
הַסְפִּיקוּ בית הדין **לֹאמַר: מְקַדְּשׁ, עַד שֶׁחֲשַׁבְהָ**
- שנכנס ליל יום שלשים ואחד - **הָרִי חוֹדֵשׁ זֶה**
מְעַבְרָה - החודש שעבר הוא בן שלשים יום, וראש
חודש ביום שלשים ואחד³⁸.
רְאוּהוּ - את הירח בחידושו **בֵּית דִּין בְּלֵבָד** ולא באו
עדים אחרים, ואין מי שיעיד אלא הדיינים, וכגון
שראוהו בליל שלשים, ואין מקדשים את החודש
בלילה, **יַעֲמְדוּ** למחרת **שְׁנַיִם** מחברי בית הדין

ביאורים והרחבות

אין לך לילך אלא אצל שופט שבימיו, ואומר (קהלת ז, י): "אל תאמר מה היה, שהימים הראשונים היו טובים מאלה".

37. גרסינן בגמרא (כה, ב): תנו רבנן: כיוון שראה אותו, עמד מכסאו ונשקו על ראשו. אמר לו: שלום עליך רבי ותלמידי, רבי שלמדתני תורה ברבים, ותלמידי שאני גוזר עליך גזירה ואתה מקיימה כתלמיד. אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים, קל וחומר קטנים לגדולים. קל וחומר? חיובא הוא! אלא, מתוך שהגדולים נשמעים לקטנים, נושאים קטנים קל וחומר בעצמן.
38. **פירוש:** למדנו ממשנתנו שני דברים. מהרישא למדנו שאף שנתפרסם לכל שיום השלשים היה ראוי לקביעת ראש חדש, אף על פי כן, כיוון שלא הספיקו בית דין לקדשו, הרי זה חודש מעובר. ומהסיפא למדנו, שאף שנחקרו העדים ביום שלשים והיה אפשר לומר שחקירת עדים נחשבת כתחילת דין, ואמירת "מקודש" נחשבת כגמר דין, ולכן אפשר היה לקדש בלילה שהרי התחילו לפני כן, קמ"ל שקידוש החודש צריך להיות דווקא ביום, שנאמר (תהלים פא, ה): "כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב", אימת הוי חוק? בגמר דין, וקא קרי ליה רחמנא "משפט" (היינו תחילת דין), מה משפט ביום - אף הכי נמי (אף גמר הדין, דהיינו קידוש החודש, צריך להיות) ביום.

וַיַּעֲדוּ בְּפִנְיָהֶם - בפני הדיינים האחרים **וַיֹּאמְרוּ** הדיינים האחרים: **מִקְדָּשׁ מִקְדָּשׁ**³⁹. **רְאוּהוּ שְׁלֹשָׁה וְהֵן בֵּית דִּין** ואין כאן עדים אחרים, וכגון שראוהו בליל שלשים, **יַעֲמְדוּ** למחר **הַשָּׁנִים** מתוך השלושה שראוהו, **וַיּוֹשִׁיבוּ מִחֲבַרְיָהֶם** שני דיינים שלא ראוהו **אֶצֶל** הדיין **הַיְחִיד** שראה את הירח, **וַיַּעֲדוּ** השניים שראוהו **בְּפִנְיָהֶם** - בפני שלושת הדיינים, **וַיֹּאמְרוּ: מִקְדָּשׁ מִקְדָּשׁ, שְׁאִין הַיְחִיד נֶאֱמָן עַל יְדֵי עֲצָמוֹ** לומר "מקודש", אלא צריך לכל הפחות שלושה⁴⁰:

פרטי הלכות תקיעת שופר בראש השנה

משנה ב

כָּל הַשּׁוֹפְרוֹת - בין של איל בין של יעל - **בְּשָׂרֵין** לתקיעה בראש השנה **חוּץ מִשְׁלֵ פְרָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא קָרֵן** ואינו קרוי "שופר". **אָמַר רַבִּי יוֹסִי:** אין ללמוד ששופר של פרה פסול מפני שנקרא "קרן", **וְהֵלֵא כָּל הַשּׁוֹפְרוֹת נִקְרְאוּ קָרֵן, שֶׁנֶּאֱמַר** (יהושע ו, ה): **"בְּמִשְׁךְ בְּקָרֵן הַיּוֹבֵל** כשמעכם את קול השופר", ו"יובל" פירושו איל, ומכאן שגם שופר מאיל קרוי קרן, ובכל זאת כשר, ואם כך מדוע קרן של פרה אינה כשרה לתקיעה בראש השנה?⁴¹

ביאורים והרחבות

39. בגמרא (שם) שואלין: אם בית הדין בעצמם ראוהו, לשם מה צריך להעיד על כך, וכי לא תהא שמיעה גדולה מראיה? והשיבו, שמדובר בכגון שראוהו בלילה, ולפי שאי אפשר לקדש את החודש בלילה, יש צורך להעיד על כך למחרת בבוקר, שאין מקדשים את החודש על פי ראיה אלא בזמן הראיה. אך אם ראו בית דין עם שקיעת החמה של יום כ"ט לחודש קודם שחשיכה, בזמן שיש שהות לומר מקודש, יקדשוהו בראייתם, שאין שמיעה (ששומעים מפי העדים) גדולה מראייה.

40. בגמרא (כה, ב) למדין, שהואיל ובדיני ממונות יכול מומחה לדון לבדו, כדנטיא: דיני ממונות בשלשה, ואם היה מומחה לרבים - דן אפילו ביחיד, היינו אומרים שגם כאן אפשר יהיה לקדש את החודש ביחיד מומחה קא משמע לן (שלא). ואימא הכי נמי? אין לך מומחה לרבים בישראל יותר ממשה רבינו, וקאמר ליה הקדוש ברוך הוא עד דאיכא אהרן בהדך, דכתיב (שמות יב, א-ב): "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן בָּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם".

41. בגמרא (כו, א) מובא שחכמים ענו לרבי יוסי, שכל השופרות נקראו שופר ונקראו קרן, אך

ר' עובדיה מברטנורא ב"ד בלילה ליל שלשים, ואי אפשר לקדשו בלילה. הלכך למחר יעמדו שנים ויעידו, דאם לא על עדותן של אלו על מה יקדשו. אבל אם ראוהו ב"ד עם שקיעת החמה בזמן שיש שהות לומר מקודש, יקדשוהו בראייתם, דלא תהא שמיעה ששומעין מפי עדים גדולה מראיה, דהא גבי קידוש החודש לא כתיב עדות, אלא כזה ראה וקדש: יעמדו שנים. למחר כשבאים לומר מקודש: ויושיבו מחבריהם אצל היחיד. ואע"ג דיחיד מומחה דן אפילו ביחיד, קדוש החודש לא הוה ביחיד. שאין לך מומחה לרבים יותר ממשה רבנו וקאמר ליה רחמנא עד דאיכא אהרן בהדך, דכתיב (שמות י"ב) ויאמר ה' אל משה ואל אהרן וגו' החודש הזה לכם: ב שהוא קרן. ואינו קרוי שופר, דכתיב (דברים ל"ג) בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו. וגבי ר"ה שופר כתיב (ויקרא כ"ה) והעברת שופר תרועה, וגמרינן ר"ה מיובל: בקרן

משנה ג

ר' עובדיה מברטנורא

היובל. ויובל דכרא הוא, דאמר רבי עקיבא כשהלכתי לגליא היו קורין לדכרא יובלא, אלמא אפילו שופר של איל נקרא קרן. ורבנן אמרי כל השופרות אקרו קרן ואקרו שופר. דפרה, קרן איקרי שופר לא אקרי. והלכה כחכמים: ג של יעל פשוט. דלתפלה בעינן פשוטות: ופיו מצופה זהב. בשל מקדש קאמר: שופר מאריך. לאחר שחצוצרות פוסקים תקיעתם נשמע קול השופר: ד בשל זכרים. אילים:

שופר של ראש השנה שהיו תוקעים בו בבית המקדש היה של יעל שהוא שופר פשוט - ישר ולא כפוף, ופיו של השופר, סמוך למקום שתוקעים בו היה מצופה זהב לכבוד יום טוב, ושתי חצוצרות היו מן הגדדין של התוקע בשופר. ובשעת התקיעה שופר מאריך בתקיעה וחצוצרות היו מקצרות, מפני שמצות היום בשופר⁴²:

משנה ד

בתעניות הציבור, היו תוקעים במקדש בשל זכרים - כבשים זכרים, שהם כפופין, ופיהן של

השופרות היה מצופה כסף⁴³, ושתי חצוצרות באמצע - שופר היה מקצר וחצוצרות מאריכות בתקיעתן אחרי שפסק קול השופר, מפני שמצות היום העיקרית של תעניות היא בחצוצרות:

ביאורים והרחבות

של פרה נקרא קרן בלבד, ואינו נקרא שופר. וכן מובאים עוד שני טעמים לדעת חכמים בנוסף לטעם משנתנו ("מפני שהוא קרן"). עולא אמר: היינו טעמא דרבנן כדרב חסדא, דאמר רב חסדא: מפני מה אין כהן גדול נכנס בבגדי זהב לפני ולפנים לעבוד עבודה? לפי שאין קטיגור נעשה סניגור (ולכן גם שופר העשוי מקרן פרה אין לתקוע בו משום שמזכיר את עוון העגל). אביי אמר: היינו טעמיהו דרבנן, "שופר" אמר רחמנא ולא שנים ושלושה שופרות, והא דפרה (הקרן של פרה) כיוון דקאי גילדי גילדי, מיתחזי כשנים ושלושה שופרות (כיוון שעשויה שכבות נראה כמה שופרות). והשיב רבי יוסי לטעמיהם של חכמים: דקא אמרת אין קטיגור נעשה סניגור - הני מילי מבפנים (בקדש הקדשים), והאי שופר מבחוץ הוא. ודקא אמרת מפני שהוא קרן - כל השופרות נמי אקרו קרן (כמבואר במשנה). דקאמרת שופר אחד אמר רחמנא ולא שנים ושלושה שופרות, כיון דמחברי אהדדי (זה בזה) - (שופר) חד הוא.

42. בגמרא (כז, א) שואלין: ותרי קלי מי משתמעין?! והתניא "זכור ושמור" בדיבור אחד נאמרו, מה שאין הפה יכולה לדבר ואין האוזן יכולה לשמוע (אם כן, איך אפשר לשמוע את השופר, הרי החצוצרות גוברות בקולן על השופר)? ותרצו: לכך מאריך בשופר. ושאלת הגמרא, אם כך מתירוח זה נלמד שיוצאים ידי חובה בשמיעת סוף התקיעה בלא תחילת התקיעה, וכן בשמיעת תחילת תקיעה בלא סוף תקיעה?! ובגלל הבנה זו, מתקנת הגמרא את התשובה ואומרת: תרתי קלי מחד גברא לא משתמעין, מתרי גברי משתמעין. ומתרי גברי מי משתמעין? והא תניא: (בקריאה) בתורה - אחד קורא ואחד מתרגם, ובלבד שלא יהו שנים קורין ושנים מתרגמין? הא לא דמיא אלא לסיפא: בהלל ובמגילה אפילו עשרה קורין, אלמא כיון דחביב יהיב דעתיה, הכא נמי (בשופר) כיון דחביב יהיב דעתיה ושמע. אלא למה מאריך בשופר? לידע שמצות היום בשופר.

43. גרסינן בגמרא (כז, א): מאי שנא התם (בראש השנה) דזהב ומאי שנא הכא (תעניות) דכסף?

ר' עובדיה מברטנורא

ושתי חצוצרות באמצע. שני שופרות היו להם אחד מכאן ואחד מכאן, וחצוצרות באמצע: שמצות היום בחצוצרות. דסתם תענית על צרת צבור, וכתוב (במדבר י') על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות. ודוקא במקדש עושין כן, אבל בגבולים בזמן שיש שופר אין חצוצרות ובזמן שיש חצוצרות אין שופר, דכתיב (תהלים צ"ח) בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה', לפני המלך ה' אין, שלא לפני המלך ה' לא: ה שזה היובל לר"ה לתקיעה. בפשוטים. ואע"ג דתקיעה ביובל לא לתפלה ולא לזכרון אלא לסימן שילוח עבדים וחזרות שדות לבעליהן, אפילו הכי כעין ר"ה בעי, דגמרינן

משנה ה
שָׁנָה יום הכיפורים של שנת הַיּוֹבֵל לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה בשני דברים: לְתִקְעָה בשופר, שגם ביום הכיפורים של יובל תוקעים בשופר של יעל פשוט, וְלִבְרָכּוֹת - שכשם שמברכים בתפלת מוסף של ראש השנה תשע ברכות, כך מברכים בתפילת יום הכיפורים של יובל תשע ברכות. רַבִּי יְהוּדָה אָמַר: בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה תִּקְעוּ בְּשֵׁל זְכָרִים שהוא כפוף, ולא כתנא קמא (במשנה ג) שסובר שתוקעים בשל יעל פשוט⁴⁴, וּבַיּוֹבֵל תִּקְעוּ בְּשֵׁל יְעָלִים שהם פשוטים:

משנה ו

שופר שְׁנִסְדֵּק לאורכו וְדִבְקוֹ בדבק, אף על פי כן הרי הוא פְּסוּל לתקיעה בראש השנה, לפי שהוא "כשני שופרות". וכן אם דִּבְקַ כְּמָה שְׁבָרֵי שׁוֹפְרוֹת ועשה מהם שופר אחד - הרי זה פְּסוּל שנחשב כשני שופרות. נִקְבַּ השופר וּסְתַמּוּ, אִם הִנְקַב מְעַבְבַּ בגזירה שזה משביעי שביעי, שיהיו כל תקיעות שבחדש השביעי שוות זו כזו. פירוש אחר: לתקיעה. למנין התקיעות. ולברכות. למנין הברכות. דבעי למימר מלכיות זכרונות ושופרות ביה"כ של יובל כמו בר"ה: רבי יהודה אומר כו'. ואין הלכה כרבי יהודה ולא כת"ק. אלא הלכה בין ר"ה בין יום הכיפורים של יובל, שניהם בשל זכרים כפופים: ו שופר שנסדק ודבקו. בדבק: פסול. דהוה ליה כשני שופרות. והני מילי נסדק לארכו. אבל נסדק לרחבו, אם נשתייר ממקום הנחת פה עד מקום הסדק כדי שיעור תקיעה כשר, ואם לאו פסול. וכמה שיעור תקיעה, כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן: ניקב וסתמו. דוקא שסתמו במינו ונשתייר רובו שלם ולא עכבו הנקבים

ביאורים והרחבות

איבעית אימא: כל כינופיא (אסיפה) דכסף הוא, דכתיב (במדבר י, ב): "עשה לך שתי חצוצרות כסף". ואיבעית אימא: התורה חסה על ממון של ישראל. (אם כך) התם (בראש השנה) נמי נעביד דכסף? אפילו הכי כבוד יום טוב עדיף (ראוי להדר וליפות שופרו של חג). עוד גרסינן (שם): רב פפא בר שמואל סבר למיעבד עובדא כמתניתין (לתקוע בחצוצרות ושופר כמבואר במשנתנו), אמר ליה רבא: לא אמרו אלא במקדש. אמר רבא ואיתימא רבי יהושע בן לוי: מאי קראה? דכתיב (תהלים צח, ו): "בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'" - "לפני המלך ה'" הוא דבעינן "חצוצרות וקול שופר", אבל בעלמא לא.
44. בגמרא (כו, ב) למדין את טעם מחלוקת רבי יהודה ותנא קמא שבמשנה ג, באיזה שופר תוקעים בראש השנה, כדגרסינן: במאי קמיפלגי? מר סבר (רבי יהודה), בראש השנה כמה דכייף איניש דעתיה (ככל שיכפוף יותר את דעתו) - טפי מעלי (טוב יותר), וביום הכפורים כמה דפשיט איניש דעתיה (כמה דפשיט דעתו) - טפי מעלי. ומר סבר (תנא קמא), בראש השנה כמה דפשיט איניש דעתיה - טפי מעלי, ובתעניות כמה דכייף איניש דעתיה - טפי מעליה.

ר' עובדיה מברטנורא שנסתמו את התקיעה, כשר. ואם חסר אחד מן התנאים הללו, פסול: ז בור. חפירה בקרקע: דות. מקום מוקף מחיצות על הארץ: פיטם. כלי גדול של חרס: אם קול שופר שמע. העומד חוץ לבור, ושמע קול תקיעת התוקע בבור. דאילו אותן שבבור לעולם יצאו, שהן שומעין קול שופר לעולם: אם כיון לבו. לצאת: יצא. ואע"פ שלא נתכוין התוקע להוציא. הכא מיירי בחזון הכנסת שתוקע שהוא מתכוין להוציא כל השומעים קול תקיעתו, הלכך אע"ג דלא נתכוין להוציא זה העובר אחורי בית הכנסת ולא ידע ליה, יצא. אבל התוקע להוציא יחיד ידי חובתו בעינין שיתכוין שומע ומשמיע: ח והיה כאשר ירים משה ידו וכו'. משום דאיירי לעיל בכונת הלב, תנא נמי להך דאית בה בשעה שמכוונים לבו לאביהם שבשמים הם מתגברים:

את התקיעה היינו שנחלש הקול מחמת הסתימה - פסול שהואיל והסתימה לא נעשתה כהוגן, אינה בטלה לגבי השופר, ונחשב כתוקע בשופר ובדבר אחר, ואם לאו - שהסתימה נעשתה כהוגן, וקולו נשמע כמקודם - פשר שהסתימה בטלה לגבי השופר:

משנה ז

התוקע בשופר בראש השנה לתוך הבור, או לתוך הדות - חפירה עמוקה, שכתליה בנויים כבניין או לתוך הפטם - חבית גדולה של חרס, אם קול שופר שמע - יצא ידי תקיעה, ואם קול הברה - הד שמע - לא יצא ידי חובת מצוות שמיעת קול השופר⁴⁵.

וכן מי שהיה עובר אחורי בית הפנסת, או שהיה ביתו סמוך לבית הפנסת, ושמע בראש השנה קול שופר או שמע בפורים קול מגלה, אם כן לבו לצאת ידי חובת המצווה - יצא, ואף על פי שהתוקע או הקורא לא ידע עליו ולא כיוון להוציא, יצא, שהואיל ושליח ציבור הוא, דעתו להוציא את כל השומעים. ואם לאו - שלא כיוון ליבו לצאת - לא יצא. אף על פי שזה שמע וזה שמע, יש הבדל ביניהם, שכן זה כן לבו וזה לא כן לבו:

משנה ח

⁴⁶ "והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל, וכאשר יניח ידו וגבר עמלק", (שמות יז, יא), וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה? אלא באה התורה לומר לך, כל זמן שהיו ישראל מסתכלים פלפי מעלה,

ביאורים והרחבות

45. גרסינן בגמרא (שם) אמר רב הונא: לא שנו אלא לאותן העומדים על שפת הבור, אבל אותן העומדין בבור - יצאו.

46. הקדמה: כיוון שסיים במשנה לעיל "אם כיוון ליבו" וכו' ללמדנו שהכל הולך אחר כוונת הלב, הביא משנה זו המלמדת גם כן יסוד זה.

וּמִשְׁעֲבָדִין עַל יְדֵי כַךְ אֶת לְבָב לְאֹבֵיהֶם
שֶׁבַשְׂמִים - הָיוּ מִתְגַּבְּרִים, וְאִם לָאוּ - הָיוּ
נֹפְלִין.

כִּי־צֵא בְדַבָּר אֶתְּהָ אוֹמֵר (במדבר כא, ח): "עֲשֵׂה
לְךָ שַׂרְף וְשִׁים אֶתְּוֹ עַל גֶּסֶם, וְהָיָה כָּל הַנְּשׂוּף
וְרָאָה אֶתְּוֹ וְחָי". וְכִי נָחַשׁ מִמִּית, אוֹ נָחַשׁ
מִחַיָּה? אֵלֵּא, בְּזִמְנֵי שִׁישְׂרָאֵל מִסְתַּפְּלִין כָּל־פִּי
מַעֲלָה וּמִשְׁעֲבָדִין עַל יְדֵי כַךְ אֶת לְבָב לְאֹבֵיהֶן
שֶׁבַשְׂמִים - הָיוּ מִתְרַפְּאִים, וְאִם לָאוּ - הָיוּ
נֹמְקִים - מִתְנוּנִים וּמִתִּים.

חֲרַשׁ שֶׁאִינוֹ שׁוֹמֵעַ, שְׁכִיווֹן שֶׁאִינוֹ שׁוֹמֵעַ אִינוֹ בֵּר חַיִּב, שׁוֹטָה שֶׁאִין בּוֹ דַּעַת, וּפְטוּר
מִכָּל הַמִּצְוֹת, וְקָטָן שֶׁאִינוֹ חַיִּב מִן הַתּוֹרָה בְּתַקִּיעַת שׁוֹפֵר, אֵין מוֹצִיאִין אֶת
הַרְבִּים יְדֵי חוֹבָתָן בְּתַקִּיעַת שׁוֹפֵר.
זֶה הַפֶּלֶל: כָּל שֶׁאִינוֹ מְחַיֵּב בְּדַבָּר בַּעֲצֻמוֹ, אִינוֹ מוֹצִיא אֶת הַרְבִּים יְדֵי
חוֹבָתָן⁴⁷:

פרק רביעי

תקיעת שופר בשבת

משנה א

יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת - במקדש היו תוקעים
בשופר כבכל ראש השנה, אבל לא תוקעין במדינה - מחוץ לבית המקדש⁴⁸,
לא בירושלים ולא בגבולין⁴⁹.

ביאורים והרחבות

47. גרסינן בגמרא (כט, א): תנו רבנן: הכל חייבין בתקיעת שופר - כהנים ולוים וישראלים, גרים ועבדים משוחררים, וטומטום ואנדרוגינוס, מי שחציו עבד וחציו בן חורין. טומטום - אינו מוציא לא את מינו ולא את שאינו מינו, אנדרוגינוס - מוציא את מינו אבל לא את שאינו מינו. מי שחציו עבד וחציו בן חורין - אינו מוציא לא את מינו ולא את שאינו מינו.

48. פרשנו למעלה כדעת רש"י ש"גבולין" היינו כל ארץ ישראל מחוץ לירושלים. אולם, הרמב"ם מפרש שירושלים כולה נקראת "מקדש", וכשחל ראש השנה בשבת היו תוקעים בכל ירושלים, ושאר ערי ארץ ישראל נקראת "גבולין".

49. בגמרא (כט, ב) למדין את טעם האיסור לתקוע במדינה בשבת, כדגרסינן: אמר רבא: מדאורייתא מישרא שרי (מותר לתקוע בשבת, שתקיעה אינה אסורה מדאורייתא), ורבנן הוא דגזור ביה, כדרבה, דאמר רבה: הכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיין בתקיעת שופר, גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבירו ארבע אמות ברשות הרבים. אבל במקדש מותר לתקוע, שאין איסורי שבות במקדש.

ר' עובדיה מברטנורא כולה קרויה מקדש, ושאר א"י קרויה מדינה: בכל מקום שיש בו ב"ד. ואפילו אינן קבועין אלא שבמקרה באו שם תוקעין בו: אלא ביבנה. שהיתה שם סנהדרי גדולה בימיו. וכן בכל מקום שגלתה שם סנהדרי גדולה, אבל לא בב"ד של עשרים ושלושה: אמרו לו וכו'. איכא בין אמרו לו לת"ק, דתנא קמא סבר כל מקום שיש בו ב"ד, ואפילו באקראי. ואמרו לו סברי, אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו ב"ד קבוע כמו ביבנה, אבל ב"ד של אקראי לא. והלכה כאמרו לו: ב ועוד זאת היתה ירושלים. מתניתין חסורי מחסרא והכי קתני, בירושלים היו תוקעין בכל העיר כל זמן שב"ד יושבים במקדש, שב"ד יושבין עד ששה שעות ביום. וביבנה לא היו תוקעין בכל העיר אלא בפני ב"ד. ועוד זאת היתה ירושלים יתירה על יבנה כו':

מְשַׁחֲרֵב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַשֵּׁנִי, הַתְּקִין רַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי שֶׁיְהוּ תוֹקְעִין בשופר בראש השנה שחל בשבת **בְּכָל מְקוֹם שֵׁישׁ בּוֹ בֵּית דִּין** לפי שבית הדין מזהירים את העם שלא להעביר את השופר ברשות הרבים.⁵⁰

אָמַר רַבִּי אֱלֶעָזָר: לֹא הִתְקִין רַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי תקנה זו לתקוע בשבת **אֶלָּא בְּיַבְנָה בְּלֵבָד** שם היתה הסנהדרין הגדולה בימיו, והוא הדין בכל מקום שתהיה בו הסנהדרין הגדולה. **אָמְרוּ לוֹ חַכְמִים לְרַבִּי אֱלֶעָזָר:** אין הדבר כן, אלא **אֶחָד יַבְנָה וְאֶחָד כָּל מְקוֹם שֵׁישׁ בּוֹ בֵּית דִּין** של עשרים ושלושה תוקעים בשבת.⁵¹

משנה ב

וְעוֹד זֹאת הֵיְתָה יְרוּשָׁלַיִם יִתְרָה - שונה על **יַבְנָה** בעניין תקיעת שופר שחל בשבת⁵², **שֶׁכָּל עִיר שֶׁהִיא רוֹאָה** את ירושלים **וְשׁוֹמְעֶת** את קול השופר **וְקְרוּבָה** לירושלים, שהיא נמצאת בתחומה **וְיִכּוּלָה לְבֹא** - שאין נהר המפסיק ביניהם - **תוֹקְעִין** אף בה בשבת. **וּבְיַבְנָה** לאחר החורבן **לֹא**

כל עיר שהיא רואה. ירושלים. פרט ליושבת בנחל שאע"פ שהיתה קרובה לא היו תוקעין בה: ושומעת. פרט ליושבת בראש ההר: וקרובה. פרט ליושבת חוץ לתחום: ויכולה לבא. פרט למפסיק

ביאורים והרחבות

50. גרסינן בגמרא (שם): תנו רבנן: פעם אחת חל ראש השנה להיות בשבת, והיו כל הערים מתכנסין (לתפלה במקום הסנהדרין ביבנה). אמר להם רבן יוחנן בן זכאי לבני בתירה: נתקע. אמרו לו: נדון. אמר להם: נתקע ואחר כך נדון. לאחר שתקעו, אמרו לו: נדון, אמר להם: כבר נשמעה קרן ביבנה ואין משיבין לאחר מעשה.

51. בגמרא (שם) שאלו: הרי מה שאמרו חכמים לרבי אליעזר זהה לדברי ת"ק המתיר לתקוע בכל מקום שיש בית דין, אם כן מה ההבדל ביניהם? והשיבו: איכא בינייהו בי דינא דאקראי. פירוש: לדעת ת"ק במקום בית דין שאינו קבוע אלא עראי גם כן תוקעין, ולדעת חכמים רק במקום בית דין קבוע כמו יבנה בשעתה.

52. פירוש: משנתנו עוסקת ביתרונות שהיו לירושלים על יבנה בעניין תקיעת השופר בשבת. יתרון אחד שאינו מפורש במשנה הוא, שבירושלים היו תוקעים גם שלא בפני בית הדין, וביבנה לא היו תוקעים אלא בפני בית הדין. ובאה משנתנו ללמד יתרון נוסף - "ועוד זאת היתה ירושלים יתירה על יבנה".

ר' עובדיה מברטנורא
 לה נהר: ג לולב ניטל במקדש
 שבעה. דכתיב (ויקרא כ"ג)
 ושמתם לפני ה' אלהיכם
 שבעת ימים: ובמדינה יום
 אחד. דכתיב (שם) ולקחתם
 לכם ביום הראשון: ושיהא יום
 הנף. יום הנפת העומר: כולו
 אסור. לאכול מן החדש.
 וטעמא מפורש בפרק לולב
 הגזול: ד ונתקלקלו הלויים
 בשיר. של תמיד של בין
 הערבים, ולא אמרו בו שיר
 כלל. לפי שרוב פעמים היו
 העדים באים קודם המנחה
 לפיכך תקנו שיר של יו"ט
 בתמיד של בין הערבים.
 ובתמיד של שחר שרוב פעמים
 עדיין לא באו עדים ולא ידעו
 אם יתקדש היום אם לאו לא
 תקנו לו שיר של יו"ט, אלא

היו תוקעין בשבת אלא בבית דין בלבד ולא
 מחוץ לבית הדין:

תקנות רבן יוחנן בן זכאי

משנה ג

בְּרֵאשׁוֹנָה - בזמן הבית הָיָה הַלּוֹבֵב נִטֵּל
בְּמִקְדָּשׁ שְׁבַעָה - בכל שבעת ימי חג הסוכות,
וּבְמִדְיָנָה - מחוץ למקדש **יוֹם אֶחָד** - יום הראשון
 של חג⁵³.

**מִשְׁחָרְבַּיִת הַמִּקְדָּשׁ, הַתְּקִינּוּ רַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן
 זְכַאִי שִׁיְהֵא לּוֹלֵב נִטֵּל בְּמִדְיָנָה שְׁבַעָה** - כל
 שבעת ימי חג הסוכות **זָכַר לְמִקְדָּשׁ**⁵⁴.
 ועוד תקנה עשה רבן יוחנן בן זכאי **וְשִׁיְהֵא** לאחר
 החורבן **יוֹם הַנֶּהֱפֵךְ** - יום הנפת העומר שהוא ט"ז בניסן
כָּלּוֹ אָסוּר לאכול מהתבואה החדשה, ורק מיום י"ז
 בניסן הותרה האכילה⁵⁵.

משנה ד

בְּרֵאשׁוֹנָה הָיָה בֵּית דִּין מְקַבְּלִין עֲדוֹת הַחֹדֶשׁ -
 עדים שראו את הלבנה בחידושה, במשך **כָּל הַיּוֹם** - כל יום השלשים לחודש
 אלול, שאפילו באו עדים סמוך לשקיעה, היו מקדשים את יום השלשים על פי
 עדותם והיו עושים אותו ראש חודש. ומכיוון שהיו מצפים לביאת העדים כל אותו
 היום, היו נוהגים בו קדושת החג מספק, שמא יבואו בו עדים.
פְּעַם אַחַת נִשְׁתְּהוּ הָעֲדִים מְלֻבּוֹא והגיעו בשעה מאוחרת מאד **וְנִתְקַלְקְלוּ**

ביאורים והרחבות

53. **פירוש:** מדין תורה מצוות נטילת ארבעת המינים נוהגת בכל מקום רק ביום הראשון של
 סוכות, שנאמר (ויקרא כג, מ): **"וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הַדָּר פֶּתַת תְּמָרִים וְעֶגְנֵף עֵץ
 עֵבֶת וְעֶרְבֵי נָחַל, וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים"**. ואילו בבית המקדש נוהגת מצווה
 זו שבעה ימים, כפי שכתוב בסוף הפסוק: **"וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם (דהיינו במקדש) שִׁבְעַת
 יָמִים"**.

54. גרסינן בגמרא (ל, א): מנלן דעבדינן זכר למקדש? דאמר קרא (ירמיהו ל, יז): **"כי אעלה
 ארוכה לך וממכותיך ארפאך נאם ה', כי נדחה קראו לך ציון היא דורש אין לה"** - מכלל
 דבעיא דרישה.

55. **פירוש:** בזמן שבית המקדש היה קיים, עד שהוקרב העומר למחרת יום טוב הראשון של
 פסח, דהיינו ביום ששה עשר בניסן, היתה התבואה החדשה אסורה באכילה, שנאמר (ויקרא
 כג, יד): **"וּלְחֶם וְקִלְי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה, עַד הִבְיָאֲכֶם אֶת קֶרְבֶּן אֱלֹהֵיכֶם חֶסֶת**

ר' עובדיה מברטנורא שיר של חול היו אומרים. ואותו פעם שהגיע שעת הקרבת תמיד של בין הערבים ועדיין לא באו עדים, לא ידעו הלויים אם יאמרו שיר של חול או שיר של יו"ט, ולא אמרו שיר כלל: נוהגין אותו היום קודש. דמשחשיכה ליל שלאחר כ"ט באלול נהגו בו קודש, שמא יבואו עדים מחר ויקדשוהו ב"ד ונמצא שבלילה ליל יו"ט הוא וכן למחר כל היום עד המנחה. ואם באו עדים קודם המנחה ב"ד מקדשין את החודש ונדע שיפה נהגו בו קודש. ואם מן המנחה ולמעלה באו עדים, אע"פ שאין ב"ד מקדשין אותו היום, ויעברו את אלול ויקדשוהו למחר, אעפ"כ נוהגין אותו בקדושה ואסור במלאכה, דלמא אתי לזלוילי ביה לשנה הבאה ויעשו בו מלאכה כל

הַלְוִיִּם בְּשִׁיר שֶׁל בֵּין הָעֶרְבִיִּים, שֶׁלֹּא יָדְעוּ אִם לְשִׁיר שִׁיר שֶׁל יוֹם טוֹב אִם שֶׁל חוֹל⁵⁶, וְאִז הִתְקִינוּ שֶׁלֹּא יְהִי בֵּית דִּין מְקַבְּלִין עֲדוֹת הַחֹדֶשׁ כֹּל אוֹתוֹ הַיּוֹם אֲלָא עַד הַמְּנַחָה - עַד זְמַן הַקְּרִבַּת קֶרֶבֶן הַתְּמִיד שֶׁל בֵּין הָעֶרְבִיִּים. וְאִם בָּאוּ עֲדִים בְּשִׁלְשִׁים בְּאֵלּוּל מִן הַמְּנַחָה וְלִמְעַלָּה לֹא הָיוּ מְקַבְּלִים אוֹתָם בְּאוֹתוֹ יוֹם, אֲלָא נוֹהֲגִין אוֹתוֹ הַיּוֹם - יוֹם הַשְּׁלֹשִׁים קֹדֶשׁ - יוֹם טוֹב, אִף עַל פִּי שְׂמֹחַר יִהְיֶה רֹאשׁ הַשָּׁנָה הָאֲמִיתִי, הָיוּ גַם גּוֹמְרִים אֶת הַיּוֹם בְּקִדּוּשָׁה, שֶׁלֹּא יִזְלְזְלוּ בְיוֹם זֶה בְּשָׁנִים הַבְּאוֹת וַיַּעֲשׂוּ בּוֹ מְלָאכָה, וּלְבִסוּף יִבְאוּ עֲדִים וְנִמְצְאוּ מַחֲלָלִים אֶת יוֹם טוֹב לְמַפְרַע, וְלִמְחָר קֹדֶשׁ - יוֹם טוֹב מִן הַתּוֹרָה, שֶׁהָרִי לֹא קִידְשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים.

מְשַׁחֲרֵב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְאִין עוֹד חֲשֵׁשׁ לְקַלְקוֹל הַלְוִיִּים בְּשִׁיר, הִתְקִין רַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁיְהִי מְקַבְּלִין עֲדוֹת הַחֹדֶשׁ כָּל הַיּוֹם⁵⁷. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קֶרְחָה: וְעוֹד זֹאת הִתְקִין רַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁאִפְלוּ אִם רֹאשׁ בֵּית דִּין

ביאורים והרחבות

עוֹלָם לְדוֹרֵיכֶם כָּל מְשַׁבְּתֵיכֶם - מִכָּאן שֶׁאִסוּר לֹאכּוֹל תְּבוּאָה חֲדָשָׁה עַד הַקְּרִבַּת הָעוֹמֵר. אוֹלָם, לְאַחַר חוֹרְבַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הוֹתֵר הַחֹדֶשׁ מִיַּד בְּתַחֲלִיל הַיּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (שם): "עַד עֲצַם הַיּוֹם הַזֶּה", דִּהְיִינוּ מִשְׁהָאִיר הַמְּזַרְח.

וְהִתְקִין רַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁכֹּל יוֹם שֶׁשָׁה עֶשֶׂר בְּנִיסָן יִהְיֶה אִסוּר לֹאכּוֹל מִן הַתְּבוּאָה הַחֲדָשָׁה. וְטַעְמוֹ מִבּוֹאֵר בְּגִמְרָא (ל, א): מֵהֵרָה יִבְנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וַיֹּאמְרוּ: אֲשַׁתְּקֵד (בְּשָׁנָה שְׁעִבְרָה) מִי לֹא אֲכַלְנוּ בְּהָאִיר מְזַרְח (בְּיוֹם שֶׁשָׁה עֶשֶׂר בְּנִיסָן בְּבוֹקֵר) עַכְשֵׁיו נִמִּי (שֶׁנִּבְנֶה הַמִּקְדָּשׁ, גַּם כֵּן) נִיכּוֹל (מִיַּד בְּתַחֲלִיל הַיּוֹם מִן הַחֲדָשׁ), וְלֹא יִדְעִי (וְלֹא יָדְעוּ שֶׁאִין הַדִּין כֵּן, מִשּׁוֹם) דֹּאשְׁתְּקֵד לֹא הוּוּ (קֶרֶבֶן) עוֹמֵר - הָאִיר מְזַרְח הַתִּיר, הַשְּׁתֵּא דֹאִיכָא עוֹמֵר (שֶׁנִּבְנֶה הַמִּקְדָּשׁ, וַיֵּשׁ עוֹמֵר) - עוֹמֵר מִתִּיר (אֵת הַחֲדָשׁ, וְעַד שֶׁלֹּא קֶרֶב הָעוֹמֵר אִסוּר הַחֲדָשׁ בְּאִכְלָה. לִכֵּן הִתְקִין רַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁכֹּל יוֹם ט"ז בְּנִיסָן אִסוּר לֹאכּוֹל חֲדָשׁ, שֶׁלֹּא יִכְשְׁלוּ בְּאִכְלֵתוֹ לְכַשִּׁיבָה הַמִּקְדָּשׁ).

56. בְּגִמְרָא (ל, ב) לְמַדִּין: מֵה קַלְקוֹל קַלְקוֹל הַלְוִיִּים בְּשִׁיר? הַכֹּא (בְּבַבֵּל) תְּרַגְּמוּ: שֶׁלֹּא אִמְרוּ שִׁירָה כֹּל עֵיקֵר. רַבִּי זִירָא אָמַר: שֶׁאִמְרוּ שִׁירָה שֶׁל חוֹל עִם תְּמִיד שֶׁל בֵּין הָעֶרְבִיִּים.

57. בְּמַסְכַּת בִּיצָה (ד, ב) מְסִיקָה גִּמְרָא שְׂרַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי מוֹדֶה שֶׁאִם בָּאוּ עֲדִים מִן הַמְּנַחָה וְלִמְעַלָּה, נוֹהֲגִים אוֹתוֹ הַיּוֹם קוֹדֶשׁ וְלִמְחָר קוֹדֶשׁ, וְמֵה שֶׁתִּיקֵן שְׁמִקְבְּלִים עֲדוֹת הַחֹדֶשׁ כֹּל הַיּוֹם, הִינּוּ דוּקָא לְעִנְיֵין רֹאשׁ חוֹדֶשׁ, שְׁשִׁלְשִׁים בְּאֵלּוּל יִקְבַּע כֹּאחַד בְּתִשְׂרִי (וּלְפִי זֶה יִקְבְּעוּ הַמוֹעֲדוֹת הַבָּאִים), אֲךְ לְעִנְיֵין חִגִּיגַת רֹאשׁ הַשָּׁנָה לֹא נַעֲקְרָה תְּקֵנָה הַקּוֹדְמִים מִמְּקוֹמָהּ, וְאִם בָּאוּ עֲדִים מִן הַמְּנַחָה וְלִמְעַלָּה, הָיוּ חוֹגְגִים שְׁנֵי יָמִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה. מִכָּאן נִשְׂאָר הַנוֹהַג הַקְּבוּעַ, שֶׁחוֹגְגִים

ר' עובדיה מברטנורא היום, ואמרי אשתקד נהגנו בו קודש בחנם ומן המנחה ולמעלה הזרנו ונהגנו בו חול: שאפילו ראש ב"ד בכל מקום. שנצרך לפרוש ממקום הועד למקום אחר. והרי עיקר מצות [קידוש] החודש תלויה בו, כדתנן [בפ"ב] לעיל ראש ב"ד אומר מקודש, מ"מ לא יהיו צריכין עדים לילך אחריו אלא למקום הועד שהסנהדרין יושבין שם ילכו, וסנהדרין מקדשין אותו בלא ראש ב"ד: ה אבות. מגן אברהם: וגבורות. אתה גבור: קדושת השם. קדוש קדוש קדוש: קדושת היום. אתה בחרתנו: זכרונות

- נשיא הסנהדרין, נמצא **בְּכָל מְקוֹם** אחר, מחוץ למושב בית הדין הגדול, **שֶׁלֹא יְהוּ הַעֲדִים הוֹלְכִין** אחריו להעיד עדות החודש, **אֶלָּא הוֹלְכִים לְמְקוֹם הַיְעָד** הקבוע של בית הדין הגדול ויעידו לפניהם, והם יקדשו את החודש בלעדיו⁵⁸:

סדר התקיעות בראש השנה

משנה ה

סֵדֵר בְּרָכוֹת של תפילת מוסף בראש השנה שבה תוקעים, כיצד?
אוֹמֵר אָבוֹת - ברכת "מגן אברהם" **וגְבוּרוֹת** - ברכת "מחיה המתים" **וּקְדוּשַׁת הַשֵּׁם** - ברכת "המלך הקדוש", **וְכוֹלֵל** ברכת **מְלֻכּוּת עֲמָהֶן** - בברכת קדושת השם, **וְאֵינוֹ תוֹקֵעַ** בחתימת ברכה.
 זז.

ומוסיף ברכת **קְדוּשַׁת הַיּוֹם** - "אתה בחרתנו... ברוך... מקדש ישראל ויום הזכרון", **וְתוֹקֵעַ** בסיום הברכה. ואומר ברכת **זְכוּרוֹת** - "אתה זוכר... ברוך... זוכר הברית", **וְתוֹקֵעַ** בסיום הברכה. ואומר ברכת **שׁוֹפְרוֹת** - "אתה נגלית... ברוך... שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים", **וְתוֹקֵעַ** בסיום הברכה. **וְאוֹמֵר** ברכת **עֲבוּדָה** - "רצה" **וְהוֹדָאָה** - "מודים" **וּבְרַכַּת פְּהֵימִים** והברכה שלאחריה - "שים שלום", אלו **דְּבָרֵי רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי**.

ביאורים והרחבות

גם בימינו שני ימים של ראש השנה, אחד בתשרי ושניים בתשרי, ושניהם נחשבים כיום אחד ארוך ("יומא אריכתא") וקדושה אחת להם.
 58. גרסינן בגמרא (לא, ב): תנו רבנן: אין כהנים רשאים לעלות בסנדליהן לדוכן, וזו אחד מתשע תקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי. שית דהאי פירקא (תקיעה בשבת ביבנה, לולב כל שבעה, יום הנף כולו אסור, קבלת עדי החודש כל היום, שהעדים באים למקום הוועד, וברכת כהנים), וחדא דפירקא קמא (שלא יחללו העדים את השבת אלא על ניסן ותשרי בלבד). ואידך, (התקנה השמינית) דתניא: גר שנתגייר בזמן הזה צריך שיפריש רובע לקינו (לפי דין תורה צריך הגר להביא שתי עולות עוף לקרבן, נוסף למילה ולטבילה, וכיוון שלאחר החורבן אי אפשר להביא קרבן צריך להפריש דמי שני עופות, ומיד כשיבנה במהרה בימינו בית המקדש יהיה בידו להקריב). אמר רבי שמעון בן אלעזר: כבר נמנה עליה רבן יוחנן וביטלה מפני התקלה (שמא ישתמש בכסף זה לחולין ויובא לידי מעילה). ואידך (התקנה התשיעית), פלוגתא דרב פפא ורב נחמן בר יצחק. רב פפא אמר: כרם רבעי (שפירות נטע רבעי הגדלים במרחק מהלך יום מירושלים, לא יפדם ויעלה את דמיהם לירושלים, אלא יעלה את הפירות עצמם, כדי לעטר את שוקי ירושלים בפירות). רב נחמן בר יצחק אמר: לשון של זהורית,

ר' עובדיה מברטנורא ותוקע שופרות ותוקע. מקראי ילפינן להו, דכתיב (ויקרא כ"ג) זכרון תרועה, ודרשו רז"ל זכרון אלו זכרונות, תרועה אלו שופרות, ואמר קרא (במדבר י') והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם אני ה' אלהיכם. מה ת"ל אני ה' אלהיכם, למד על כל מקום שיש שם זכרונות ושופרות, יהיו מלכיות עמהם: אר"ע וכו'. והלכה כר"ע: ו מעשרה מלכיות. ג' פסוקים משל תורה, וג' משל כתובים, וג' משל נביאים, ואחד משל תורה שמשלים בו: שלש שלש אחד של תורה, ואחד של כתובים, ואחד של נביאים. והלכה כרבי יוחנן בן נורי: מלכיות וזכרונות ושופרות של פורענות. כגון אם לא ביד חזקה אמלך עליכם (יחזקאל כ'), ויזכור כי בשר המה (תהלים ע"ח), תקעו שופר בגבעה (הושע ה'), וכיוצא בהן. וזכרון יחיד, כגון זכרה לי אלהי לטובה (נחמיה ה'), אע"פ שהוא לטובה אין מזכירין אותו. וכן הלכה:

אמר לו רבי עקיבא: אם אינו תוקע בשופר למלכיות, למה הוא מזכיר סדר מלכיות בראש השנה, כמו הסדר בזכרונות ושופרות?⁵⁹ אלא כך הוא סדר הברכות והתקיעות, ואמר ברכות אבות וגבורות וקדשת השם, וכולל מלכיות עם קדשת היום, ותוקע. זכרונות, ותוקע. שופרות, ותוקע. ואומר עבודה והודאה וברכת פהגים:

משנה ו

אין פותחין בתפלת מוסף פחות מעשרה פסוקים של מלכיות⁶⁰, ולא פחות מעשרה פסוקים של זכרונות, ולא פחות מעשרה פסוקים של שופרות. רבי יוחנן בן נורי אומר: אם אמר שלש שלש פסוקים מקלן - שלושה פסוקים לכל סדר וסדר, אחד של תורה, אחד של כתובים ואחד של נביאים - יצא.

אין מזכירין פסוקי זכרון מלכות ושופר של פורענות שסימן רע הוא להזכיר פסוקים אלו בראש השנה.

בכל ברכה מתחיל בתורה - בפסוקי התורה, אחר כך ממשיך בפסוקי הכתובים, ומשלים בנביא -

ביאורים והרחבות

כדתנן בראשונה היו קושרין לשון של זהורית על פתח אולם מבחוץ, הלבין - היו שמחין, לא הלבין - היו עצבין. התקינו שיהו קושרין אותו על פתח אולם מבפנים, ועדיין היו מציצין ורואין: הלבין - היו שמחין, לא הלבין - היו עצבין. התקינו שיהו קושרין אותו, חציו בסלע וחציו בין קרניו של שעיר המשתלח.

59. פירוש: בגמרא (לב, א) למדין שכוונת רבי עקיבא היא, מדוע צריך להזכיר עשרה פסוקים בברכה זו כמו בברכות האחרות (כמבואר במשנה הבאה), שיאמר תשעה! שאם נשתנו מלכיות משאר הברכות לענין תקיעה, ישתנו גם לענין מניין הפסוקים. ומכך שאין שינוי בין מלכיות לשאר ברכות לגבי מניין הפסוקים, אין שינוי גם לענין התקיעה, וצריך לתקוע גם במלכיות. 60. גרסינן בגמרא (לב, א): הני עשרה מלכיות כנגד מי? אמר רבי: כנגד עשרה הלולים שאמר דוד בספר תהלים. הלולים טובא הווי? הנך דכתיב בהו "הללוהו בתקע שופר" (כלומר, ההילולים המזכירים בפרק "הללו אל בקדשו"). רב יוסף אמר: כנגד עשרת הדברות שנאמרו לו למשה בסיני. רבי יוחנן אמר: כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם.

בפסוקי הנביא. רַבִּי יוֹסִי אֹמֵר: אִם הַשְּׁלִים
בַּתּוֹרָה - יֵצֵא⁶¹:

משנה ז

הַעוֹבֵר לְפָנֵי הַתְּבֵה בְּיוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה
לְהַתְּפִל ל כְּשֶׁלִּיח צִיבוֹר - הַשְּׁנִי - הַמִּתְּפַלל מוֹסֵף
מִתְּקִיעַ אֶת הַשׁוֹפָר, וְלֹא שֶׁלִּיח הַצִּיבוֹר שֶׁל
שַׁחֲרִית⁶². וּבְשַׁעַת הַהֶלֶל - בְּזַמְנִים שְׂאוֹמְרִים הַלֵּל,
כְּגוֹן פֶּסַח שְׁבוּעוֹת וְסוֹכוֹת, שֶׁלִּיח צִיבוֹר הָרִאשׁוֹן -
הַמִּתְּפַלל שַׁחֲרִית מִקְרָא לְצִיבוֹר אֶת הַהֶלֶל⁶³:

משנה ח

שׁוֹפֵר שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, אֵין מַעֲבִירִין עָלָיו אֶת
הַתְּחוּם - שְׂאוֹסוֹר לְצַאֵת חוּץ לְאַלְפִיִּים אִמָּה כְּדִי
לְהַבְיִאוֹ מִחוּץ לְתַחוּם, אוֹ כְּדִי לְשִׁמּוֹעַ שֵׁם אֶת
הַתְּקִיעוֹת, וְאֵין מִפְּקָחִין עָלָיו - אֵין מִפְּנִים מֵעַל
הַשׁוֹפָר אֶת הַגֵּל שֶׁל אַבְנִים, לֹא עוֹלִין בְּאֵילָן כְּדִי
לְהוֹרִידוֹ אִם הִיָּה תְלוּי בּוֹ, וְלֹא רוֹכְבִין עַל גִּבֵּי
בְּהֵמָה לְלַכֵּת לְשִׁמּוֹעַ קוֹל שׁוֹפֵר, אִף כִּשְׂאִינוֹ יִכּוֹל
לְהַגִּיעַ בְּרַגְלָיו, וְלֹא שְׂטִין עַל פְּנֵי הַמַּיִם לְהַבְיִאוֹ,
וְאֵין חוֹתְכִין אוֹתוֹ אִם צָרִיךְ לְתַקְּנוֹ בֵּין בְּדָבָר
שֶׁהוּא מְשׁוּם שְׁבוּת - שֶׁהֵאִסוֹר לְחַתּוֹךְ בּוֹ הוּא
מְשׁוּם תְּקִנַּת חֲכָמִים, וְבֵין בְּדָבָר שֶׁהוּא מְשׁוּם לֹא

ר' עובדיה מברטנורא
רבי יוסי אומר אם השלים
בתורה יצא. בגמרא מפרש
למלתיה דרבי יוסי הכי,
ומשלים בתורה, ואם השלים
בנביא יצא. והלכה כרבי יוסי:
ז השני מתקיע. המתפלל
תפלת המוספין מתקיע, ולא
המתפלל תפלה של שחרית.
ובשעת השמד תקנו כך, שגזרו
שלא יתקעו, והיו אורבים להם
כל שש שעות של זמן תפלת
השחר, לכך העבירו התקיעה
מתפלת השחר לתפלת
המוספים: ובשעת ההלל.
משום דאין אומרים הלל בר"ה
וביוה"כ, קתני ובשעת ההלל,
כלומר בשאר יו"ט שאומרים
הלל: ח אין מעבירין עליו את
התחום. לילך חוץ לתחום כדי
להביא שופר, או לילך לשמוע
התקיעות: בדבר שהוא משום
שבות. כגון לחתכו בסכין:
בדבר שהוא משום לא
תעשה. כגון לחתכו במגרה
דהויא מלאכה גמורה של
חרישת עץ. ואיכא דמתני
אפכא, דבר שהוא משום

ביאורים והרחבות

61. בגמרא (לב, ב) למדין, שנוסחת המשנה צריכה להיות: "מתחיל בתורה ומשלים בנביא, רבי יוסי אומר: משלים בתורה, ואם השלים בנביא יצא". כלומר, שלכתחילה צריך להשלים בתורה, ורק בדיעבד אם השלים בנביא - יצא.

62. בגמרא (לב, ב) למדין, שבתחילה היו תוקעים בתפילת שחרית, וחשבו הגויים שישראל תוקעים כדי להתכנס למלחמה, והרגום. ובאותה שעה התקינו שיהיו תוקעים בתפילת מוסף, וכשראו שעוסקים בתפלה ובקריאת התורה ורק אחר כך תוקעים, הבינו שתקיעות של מצווה הם ולא של מלחמה.

63. הגמרא (שם) מדייקת מלשון המשנה - "בשעת ההלל", שמשמעו שאין אומרים הלל בראש השנה, מאי טעמא? אמר רבי אבהו: אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבנו של עולם, מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בראש השנה וביום הכפורים? אמר להם: אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו וישראל אומרים שירה?!

תַּעֲשֶׂה - מן התורה⁶⁴. **אָבֵל אִם רָצָה לִתֵּן לְתוֹכוֹ מִיָּם אוֹ יַיִן** כדי לשפר את קולו - **יִתֵּן** שאין בזה משום מלאכה⁶⁵.

אִין בית דין **מְעַכְבִּין אֶת הַתִּינוּקוֹת** שהגיעו לחינוך **מִלְתְּקוּעַ** כדי להתאמן, **אָבֵל** אדרבה **מִתְעַסְקִין עִמָּהֶן** ומעודדים אותם **עַד שְׂיִלְמְדוּ** כדי לחנכם במצוות.

וְהַמְתַּעֲסֵק בתקיעת שופר על מנת להתלמד, ללא כוונה לשם מצווה - **לֹא יֵצֵא** שהרי לא נתכוון לצאת, **וְהַשּׁוֹמֵעַ מִן הַמְתַּעֲסֵק** אף על פי שהתכוון לצאת ידי חובה - **לֹא יֵצֵא** כיוון שצריך גם את כוונת המשמיע:

משנה ט

סֵדֶר תְּקִיעוֹת שתוקעים למלכויות זכרונות ושופרות הוא **שְׁלֹשׁ** סדרות של תקיעות **שֵׁל שְׁלֹשׁ שְׁלֹשׁ** - לכל סדרה שלוש תקיעות, שהן: **תְּקִיעָה תְּרוּעָה וְתִקְיעָה**.

שְׁעוֹר זמן **תְּקִיעָה** הוא כשיעור הזמן של **כְּשֵׁלֶשׁ תְּרוּעוֹת**.

שְׁעוֹר זמן **תְּרוּעָה** הוא כשיעור הזמן של **כְּשֵׁלֶשׁ יְבָבוֹת** וכל יבבה היא שלוש כוחות כלשהן⁶⁶.

ר' עובדיה מברטנורא שבות, מגל שאין דרך לחתוך בו. דבר שהוא משום לא תעשה, סכינא דאורחיה הוא: אם רצה ליתן לתוכו יין [יתן]. ולא אמרינן מתקן מנא הוא: אין מעכבין את התינוקות. שהגיעו לחינוך, ואפילו בשבת, כדי לחנכן במצות, שיהיו מלומדין לתקוע ביו"ט של ר"ה: ומתעסקים בהם. וליכא למיגזר דלמא אתו לאתויי ארבע אמות ברה"ר, דהא אינו טרוד במצוה אלא מתעסק בעלמא. ולא גזרו שמא יביאנו ד"א ברה"ר אלא בזמן שהוא חייב בתקיעת שופר, שמתוך שהוא טרוד לצאת ידי חובתו ישכח את השבת: ט סדר תקיעות שלש. אחת למלכויות, ואחת לזכרונות, ואחת לשופרות: של שלש שלש. תקיעה ותרועה ותקיעה לכל אחת ואחת. לפי שנאמר שתי תרועות במקרא בראש השנה, ותרועה אחת ביוה"כ של יובל, וילפינן שביעי שביעי לגזירה שוה ליתן את האמור של זה בזה, ותרועה האמורה ביוה"כ של יובל אנו נותנין

אותה לר"ה, נמצאו בר"ה שלש תרועות, ושתי תרועות האמורות בר"ה נותנין אותן ליוה"כ, נמצאו שלש תרועות ביוה"כ. וכל תרועה, פשוטה לפנייה ופשוטה לאחריה, דתניא מנין שפשוטה לפנייה, ת"ל (ויקרא כ"ה) והעברת שופר תרועה, ומנין שפשוטה לאחריה, ת"ל (שם) תעבירו שופר, הרי העברה תחלה וסוף ותרועה בינתים. ולשון העברה פשוטה משמע העברת קול אחד פשוט, הרי לשלש תרועות של ר"ה שש תקיעות, והרי לך שלש של שלש שלש: שיעור תקיעה. שיעור כל התקיעות, שהם שש תקיעות: כשלש תרועות. נמצא שיעור תקיעה אחת כחצי תרועה: שיעור

ביאורים והרחבות

64. בגמרא (לב, ב) שאלו: מה הטעם שאין עושים מלאכה כדי לקיים מצוות השופר? והשיבו: שופר מצות עשה, ויו"ט (איסור מלאכה ביו"ט) מצוות עשה ולא תעשה, ואין עשה דוחה את לא תעשה ועשה.

65. בגמרא (לג, א) למדין: מתניתין מני? אבא שאול היא, דתניא: אבא שאול אומר: מים או יין מותר כדי לצחצחו, מי רגלים אסור מפני הכבוד.

66. כתב מרן השלחן ערוך (תקצ, א-ב) כמה תקיעות חייב אדם לשמוע בראש השנה? **תשע**:

מי שתקע בראשונה - בתקיעה ראשונה שלפני התרועה, כדרכה, ולאחריה תקע את התרועה, ומשך בשניה - בתקיעה השנייה שלאחר התרועה בשתיים - כאורך שתי תקיעות, כדי שתחשב לו גם עבור התקיעה הראשונה של הסדרה הבאה - אין בידו אלא תקיעה אחת השייכת לסדרה הראשונה, וצריך לתקוע תקיעה נוספת עבור הסדרה השנייה.⁶⁷

מי שברך - שהתפלל תפלת מוסף ואחר כך נתמנה - נזדמן לו שופר, תוקע ומריע ותוקע ועושה כן שלש פעמים כסדר התקיעות, ואף שלא תקע על סדר הברכות - יצא.⁶⁸

כשם ששליח צבור חיב להתפלל שמונה עשרה כל השנה, כך כל יחיד ויחיד חיב ואינו יוצא בתפילת שליח הציבור, שאין שליח הציבור מוציא

ר' עובדיה מברטנורא תרועה כג' יבבות. ג' קולות בעלמא של כל שהן. וי"מ שכל יבבא היא ג' כוחות של כל שהן, נמצא שעור תרועה ט' כחות של כל שהן, והכי מסתברא: תקע בראשונה. פשוטה שלפני התרועה תקע כדרכה: ומשך בשניה. תקיעה שלאחר התרועה משך כשתים, לצאת בה ידי שתיים שהיה צריך לעשות זו אחר זו, פשוטה שלאחריה דמלכיות ופשוטה שלפניה דזכרונות: אין בידו אלא אחת. דאפסוקי תקיעה אחת לשתיים לא מפסקינן: מי שברך. התפלל תפלת המוספין וברך ט' ברכות: כשם ששליח ציבור חיב, בין בברכות של

ר"ה בין בתפלות של כל השנה, ואינו יוצא י"ח אלא בתפלה שמתפלל הוא בעצמו, כך כל יחיד ויחיד הבקי ויודע להתפלל אינו יוצא ידי חובתו אלא בתפלת עצמו, בין בר"ה בין בשאר כל ימות

ביאורים והרחבות

לפי שנאמר: תרועה ביובל ובר"ה ג' פעמים, וכל תרועה פשוטה לפנייה ופשוטה לאחריה, ומפיה השמועה למדו שכל תרועות של חדש השביעי אחד הן, בין בר"ה בין ביו"כ של יובל, תשע תקיעות תוקעין בכל אחד משניהם: תר"ת, תר"ת, תר"ת. תרועה זו האמורה בתורה, נסתפק לנו אם היא היללה שאנו קורים תרועה, או אם היא מה שאנו קורים שברים, או אם הם שניהם יחד; לפיכך, כדי לצאת ידי ספק צריך לתקוע תשר"ת ג' פעמים, ותש"ת ג' פעמים, ותר"ת ג' פעמים.

67. פירוש: כגון שצריך לתקוע תר"ת תר"ת: את התקיעה הראשונה תקע כהלכה, ובתקיעה השנייה האריך כסדר שתי תקיעות, לא עלתה לו אלא תקיעה אחת של אותו סדר - תר"ת, וצריך לתקוע תקיעה חדשה לסדר תר"ת השני.

68. בגמרא (לג, ב) למדין, מנין שתקיעה של ראש השנה היא בשופר? תלמוד לומר (ויקרא כה, ט): "והעברת שופר תרועה". אין לי אלא ביובל, בראש השנה מנין? תלמוד לומר (שם): "בחדש השביעי". שאין תלמוד לומר "בחדש השביעי", ומה תלמוד לומר "בחדש השביעי"? שיהיו כל תרועות של חדש שביעי זה כזה. ומנין שפשוטה לפנייה? תלמוד לומר: "והעברת שופר תרועה". ומנין שפשוטה לאחריה? תלמוד לומר (שם): "תעבירו שופר". ואין לי אלא ביובל, בראש השנה מנין? תלמוד לומר: "בחדש השביעי", שאין תלמוד לומר "בחדש השביעי", ומה תלמוד לומר "בחדש השביעי"? שיהו כל תרועות החדש השביעי זה כזה. ומנין לשלש (סדרות של תקיעות) של שלש שלש? תלמוד לומר: "והעברת שופר תרועה" (שם), "שבתון זכרון תרועה" (שם כג, כד), "יום תרועה יהיה לכם" (במדבר כט, א). ומנין ליתן את האמור של זה בזה ושל זה בזה (שהרי לא כולם נאמרו בראש השנה), תלמוד לומר: "שביעי" "שביעי" לגזירה שוה.

אלא את מי שאינו בקי להתפלל.

רַבֵּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: שְׁלִיחַ צְבוּר מוֹצִיא אֶת הַרְבֵּים יְדֵי הוֹבְתָן אִף אִם הֵם יוֹדְעִים לְהַתְפַּלֵּל⁶⁹.

ר' עובדיה מברטנורא
השנה. ואין ש"צ יורד לפני
התיבה אלא להוציא את שאינו
בקי: שליח ציבור מוציא את
הרבים ידי הובתם. בין בקי בין
שאינו בקי, בין בברכות של

סליק מסכת ראש השנה

ר"ה בין בתפלות של כל השנה. ולמה צבור מתפללין בלחש, כדי להסדיר שליח צבור את תפלתו.
והלכה כחכמים בברכות של כל השנה שאין ש"צ מוציא אלא את שאינו בקי, אבל בברכות של
ר"ה ושל יוה"כ ושל יובל שהן ט' ברכות ארוכות ואין הכל בקי אין בהן, הלכה כר"ג שכשם שמוציא
את שאינו בקי כך מוציא את הבקי:

דוגמא

ביאורים והרחבות

69. גרסינן בגמרא (לד, ב): אמרו לו לרבן גמליאל: לדברייך למה צבור מתפללין? אמר להם
כדי להסדיר שליח צבור תפלתו (להת לו זמן להתכונן). אמר להם רבן גמליאל: לדבריכם למה
שליח צבור יורד לפני התיבה? אמרו לו: כדי להוציא את שאינו בקי. אמר להם: כשם שמוציא
את שאינו בקי, כך מוציא את הבקי.

לפרטים 03-5376771